

ENGELLİLİK PERSPEKTİFİNDE İSKANDİNAV ÜLKELERİ: DANİMARKA VE İSVEÇ'TE ENGELLİLERE YÖNELİK YASAL DÜZENLEMELERİN KARŞILAŞTIRILMASI

Scandinavian Countries in Disability Perspective: A Comparison of
Statutory Regulations for the Disabled in Denmark and Sweden

Hilmi SÖZEN*

Öz

Engelli kişilerin esenliği, kişisel ve toplumsal önemi olan bir konudur. Bu kişilerin yaşam kalitesinin yükseltilmesi için, ülkelerin yasal düzenlemeler yapması ve engelli haklarını güvence altına alması büyük önem taşımaktadır. Bu araştırma, farklı refah rejimlerine sahip iki İskandinav ülkesine, Danimarka ve İsveç'e odaklanmaktadır. Her iki ülke çerçevesinde; ayrımcılık ve eşitlik, erişilebilirlik, istihdam, eğitim, sağlık hizmetleri, bakım hizmetleri, barınma/konut desteği, sosyal hizmetler vb. konulara ilişkin yasal düzenlemeler gözden geçirilmiştir.

Çalışmanın temel amacı, Danimarka ve İsveç'te yaşayan engelli bireylerin yaşam kaliteleri/standartları ile sosyal hayata aktif katılımlarına yönelik yasal düzenlemelerin benzerliklerini ve farklılıklarını ortaya koy-

Abstract

The well-being of persons with disabilities is an issue of personal and social importance. In order to increase the quality of life of these people, it is of great importance that countries make legal arrangements and ensure the rights of the disabled. This research focuses on two Scandinavian countries with different welfare regimes, Denmark and Sweden. Within the framework of both countries; discrimination and equality, accessibility, employment, education, health services, care services, housing/housing support, social services, etc. The legal regulations on the issues were reviewed.

The main purpose of the study is to reveal the similarities and differences between the life quality/standards of disabled people living in Denmark and Sweden and the legal regu-

* Dr., Selçuk Üniversitesi, E-posta: www.hilmisozen@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-8176-9166

maktır. Araştırma yönteminde, nitel araştırma alanında literatür taraması yaklaşımı kullanılmıştır. Veriler, ilgili kanunlar, politika belgeleri ve resmi kaynaklar kullanılarak, söz konusu ülkelerde engellilere ilişkin yasal düzenlemeler ayrıntılı bir şekilde incelenmiş ve karşılaştırılmıştır. Çalışma sonucunda, her iki ülkenin de engelli bireylerin refah düzeyinin yükseltilmesine yönelik yasal düzenlemelerin içeriği konusunda benzer yaklaşımlar izlediği, ancak bazı farklılıkların da olduğu tespit edilmiştir. Bu iki ülkenin karşılaştırılması, diğer İskandinav ülkeleri için engellilik politikasının geliştirilmesine ışık tutmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Engellilik, Yasal Düzenlemeler, Danimarka, İsveç

lations for their active participation in social life. In the research method, literature review approach was used in the field of qualitative research. By using the data, relevant laws, policy documents and official sources, the legal regulations regarding the disabled in the mentioned countries were examined and compared in detail. As a result of the study, it has been determined that both countries follow similar approaches regarding the content of legal regulations aimed at increasing the welfare of persons with disabilities, but there are also some differences.

Keywords: Disability, Legal Regulations, Denmark, Sweden

GİRİŞ

Dünya Sağlık Örgütü ve Dünya Bankasının ortak kaleme aldığı ilk Dünya Engellilik Raporu'nun bir parçası olarak, 2010 yılı nüfus tahminlerine göre, dünyada bir milyardan fazla insanın engelli olduğu ortaya konulmuştur (WHO, 2011: 29). Bu veri, engellilik durumunun dünya çapında birçok insanın hayatını derinden etkileyen bir gerçeklik olduğunu net bir şekilde göstermekte ve toplumların bu azınlığı tam olarak desteklemesi gerektiğinin altını çizmektedir. Bu, engellilik sorununun sadece bireysel düzeyde var olmadığı, aynı zamanda önemli bir toplumsal ve küresel sorun olduğu ve çözümünü için sosyal sorumluluk gerektirdiği anlamına gelir.

Genel anlamda engellilik, bir kişinin hem fiziksel ve zihinsel hem de duygusal olarak yoksun, toplumun beklentileri doğrultusunda işlev görmesini engelleyen bir durum olarak tanımlanmaktadır. Diğer bir deyişle bu kavram, en büyük azınlığı oluşturan engellilerin, toplumsal yaşama aktif katılımını sınırlayan bir durum olarak ifade edilebilir. Bu statüye sahip kişiler, toplumun ayrılmaz bir parçasıdır ve hem kendi aralarında hem de toplumun diğer üyeleri nezdinde farklı ihtiyaç ve talepleri vardır. Bu nedenle devletler, engellilerin refah durumunu/yaşam kalitesini yükseltmek için yasal düzenlemeler geliştirmekte, onlara uluslararası anlaşmalara tabi olarak eşit hak ve imtiyazlar tanımaktadır.

2006 yılında kabul edilen ve 2008 yılında yürürlüğe giren Birleşmiş Milletler Engelli Haklarına İlişkin Sözleşme (EHİS), engellilerin özgürlük, eşitlik, bağımsızlık ve katılım gibi temel haklarını tanımakta ve taraf devletlere bu hakları güvence altına alma ve geliştirme yükümlülükleri yüklemektedir. Bu sözleşme, yukarıda sayılan ülkelerde engellilerin haklarının korunmasına yasal zemin oluşturduğundan sözleşmenin temel ilkelerine uyulması gerekmektedir. Bu yasal düzenlemenin temel ilkeleri; ayrımcılık yapmama ve eşitlik, erişilebilirlik, eğitim, istihdam, barınma, sağlık, sosyal destek ve katılımıdır. Bu ilkelere uygun olarak uygulanan yasal önlemler, engellilerin yaşam kalitelerinin yükseltilmesine ve eşit bir topluma katılmalarına yardımcı olmaktadır.

İskandinav ülkelerinde engelli bireylere yönelik yasal düzenlemeler büyük önem taşımaktadır. Engellilerin haklarını savunarak yaşam koşullarını iyileştiren İskandinav ülkeleri bu konuda yenilikçi ve örnek ülkeler olarak kabul edilmektedir. Danimarka ve İsveç, engelliler için yasal çerçeve sağlayan, düzenleyen ve destekleyen başlıca İskandinav ülkelerinden ikisidir. Bu ülkelerin ortak noktası, engelli bireylerin toplumun ayrılmaz bir parçası olduğunun kabulü ve engelliliği sadece bireysel bir sorun olarak değil, aynı zamanda toplumsal bir sorumluluk olarak ele almalarıdır. Bu bağlamda, çalışmanın kapsamını oluşturan İskandinav ülkeleri arasından Danimarka ve İsveç, model olarak seçilerek incelenmiştir. Bu iki ülkeyi araştırma kapsamında dahil edilmesinin nedenleri maddeler halinde şöyle sıralanmaktadır:

- İlgili Literatür ve Kaynaklar: Danimarka ve İsveç, engellilere yönelik politika ve yasal düzenlemelerle ilgili kapsamlı literatüre ve kaynaklara sahiptir. Bu, bu iki ülkenin çalışmalarını daha kolay ve derinlemesine incelemenizi sağlar.
- Benzerlikler ve Farklılıkların İncelenmesi: Danimarka ve İsveç, İskandinav ülkeleri arasında benzer sosyal refah sistemlerine ve değerlere sahiptir, ancak her ikisi de kendi engellilik politikalarını ve yasal düzenlemelerini benzersiz bir şekilde şekillendirmiştir. Bu iki ülkenin karşılaştırılması, benzerliklerin ve farklılıkların daha iyi anlaşılmasına katkı sağlar.
- İyi Uygulama Örnekleri: Danimarka ve İsveç, engellilere yönelik politika ve uygulamalarda öne çıkan ülkelere bazılarınıdır. Bu ülkelerdeki iyi uygulama örnekleri, diğer ülkeler için ilham kaynağı olabilir. Bu nedenle, bu iki ülkenin yaklaşımlarının incelenmesi önemlidir.

- Veri Erişimi Kolaylığı: Danimarka ve İsveç, genellikle verilere kolay erişim sağlayan şeffaf yönetimleri ile bilinirler. Bu, araştırmacıların bu ülkelerdeki engellilikle ilgili politika ve uygulamaları incelemesini kolaylaştırır.

Bu özellikler, Danimarka ve İsveç'in diğer İskandinav ülkelerden farklı ve dikkate değer kılan faktörlerdir. Bu nedenlerle bu iki ülke, engellilere yönelik yasal düzenlemelerin karşılaştırılmasında sıkça tercih edilen örneklerdir. Sonuç olarak, Danimarka ve İsveç'in seçilmesi, bu iki ülkenin engellilere yönelik politika ve yasal düzenlemelerini anlama, karşılaştırma ve diğer ülkeler için örnekler çıkarma amacını taşıyan birçok faktörün bir sonucu olabilir. Bu ülkeler, iyi uygulama örnekleri sunma ve verilere erişimi kolaylaştırma açısından dikkat çekicidir. Engelli haklarına saygılı bir yaklaşım (hak temelli bir yaklaşım) izleyen bu iki ülkenin engelliliğe ilişkin yasal düzenlemeleri, ayrımcılığın önlenmesi ve eşitlik, erişilebilirlik, engellilerin eğitim ve istihdam olanaklarının sağlanması ve sağlık hizmetlerinin düzenlenmesi gibi konuları kapsamaktadır.

Bu çalışmanın temel vurgusu, Danimarka ve İsveç tarafından uygulanan engelli bireylere yönelik yasal düzenlemelerin incelenmesi ve karşılaştırılması üzerine odaklanmaktadır. Bu karşılaştırma, söz konusu ülkeler tarafından benimsenen politikaların etkinliğinin belirlenmesi ve gelecekte oluşturulacak politikaların şekillendirilmesi/formüle edilmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Çalışma sırasında sunulan veri ve analizlerin amacı, engelli bireyler için yaşam kalitesini/standardını iyileştirmeye yönelik daha bütünlendirici ve destekleyici politikaların geliştirilmesine katkıda bulunmaktır.

I. İSKANDİNAV ÜLKELERİNDE ENGELLİLİĞİN TANIMI VE İSTATİSTİKLERİ

Tüm boyutlarıyla 'engellilik' kavramı; karmaşık, dinamik, çok yönlü ve tartışmalı bir fenomendir (WHO, 2011: 3). BM Engelli Hakları Sözleşmesi (UNCRPD), 'engelliliğin gelişen bir kavram olduğunu' kabul etmektedir (UNCRPD, 2006: 1). UNCRPD, bu "gelişen kavram" anlayışıyla engelliliği yalnızca kişisel kısıtlamaların sınırlandırılması açısından değil, aynı zamanda sosyal, kültürel ve ekonomik faktörler açısından da ele almaktadır. Bu, engelli kişilere yönelik politika ve uygulamaların, onların ihtiyaçlarını ve haklarını daha iyi karşılamak için sosyal ve çevresel faktörleri dikkate almasını gerektirir. Aynı zamanda, engelliliğe ilişkin anlayışların zaman içinde değişebileceği göz önüne alındığında, protokol esnek ve dönüştürücü bir bakış açısı sunmaktadır.

Engellilik, bir kişinin kişiliğinin ayrılmaz bir parçasıdır. Bu kavram insanlık tarihi kadar eskidir, ancak bu kavramın tanımı konusunda tam bir fikir birliği yoktur. Yani engelliliğin tek bir tanımı yoktur (Mitra, 2006: 236). Genel anlamda engellilik, bir bireyin fiziksel, zihinsel veya duygusal açıdan yaşadığı kısıtlılıklar nedeniyle günlük yaşam aktivitelerine katılımda zorluklar yaşamasını ifade eder. Engelli bireyler, toplumun her kesiminde bulunabilen ve farklı ihtiyaçlara sahip olan bir grup insanı temsil eder. Ancak engellilik kavramının tanımı ve kapsamı ülkeden ülkeye farklılık gösterebilir.

Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi (CRPD), engellilik konusunda uluslararası bir çerçeve sunar ve ülkelerin engelli bireylerin haklarını koruma ve toplumsal katılımlarını sağlama konusundaki taahhütlerini içerir. CRPD'nin 1. maddesine göre engellilik, “çeşitli engel türleri ile etkileşim içinde olduklarında, diğerleriyle eşit bir şekilde topluma tam ve etkili bir şekilde katılmalarını engelleyebilecek uzun süreli fiziksel, zihinsel veya duygusal bozuklukları olan kişiler” olarak tanımlanır (UNCRPD, 2006: 3). İskandinav ülkeleri, insan hakları ve toplumsal refah konularında öncü olarak kabul edilir ve genellikle uluslararası standartlara ve sözleşmelere uyumu önemser. Bu nedenle, Birleşmiş Milletlerin yayımladığı bu sözleşmedeki engelli tanımı da bu ülkelerde genellikle referans alınan bir tanımdır.

Engellilik tanımı, veri toplama yöntemleri ve istatistiksel verilerin farklılığı, engelli bireylerin sayısı ve oranının ülkeden ülkeye değişmesine neden olmaktadır. Yukarıdaki tanımlara göre, İskandinav ülkelerinde engelli sayısı ve oranı ülkelere göre farklıdır. İlgili ülkelerin resmi istatistik kurumları ve engellilikle ilgili kuruluşların raporlar ve araştırmalar yayınladığı bilinmektedir. Engelli bireylerin sayısı ve oranı hakkında kesin ve güncel verilere ulaşmak için yayımlanan bu belgeler incelenmelidir. Bu bağlamda, ülkelerdeki engelli sayısı ve oranına bakıldığında;

Danimarka'nın tarihi boyunca, nüfusunda bazı iniş ve çıkışlar yaşanmasına rağmen, son yıllarda ülke nüfusu istikrarlı bir şekilde artış göstermiştir. En son “*Birleşmiş Milletler (BM)*” veri tahminlerine göre, 11 Nisan 2023 itibarıyla ülkenin mevcut nüfusu 5.904.385 olarak kaydedilmiştir (Birleşmiş Milletler, Ekonomik ve Sosyal İşler Dairesi, Nüfus Bölümü, Haziran 2023). Ayrıca aynı dönemde ülkede yaşayan toplam engelli sayısı 531.618 olarak belirlenmiştir ve bu, toplam nüfusun yaklaşık %9,13'üne denk gelmektedir (BDEEX, Haziran 2023). Danimarka'da İnsan Haklarının Durumu 2016-17 raporuna göre, ülkedeki toplam nüfusun %18-30'u engel

veya kronik hastalığa sahip olduğu belirtilmektedir (The Danish Institute For Human Rights, 2017: 41). “İstatistik İsveç”, hükümetin talebi üzerine engelli insanların işgücü piyasasındaki konumunu araştırmıştır. 2022 yılında yapılan Engelliler için İşgücü Piyasası Durumu Araştırması'na göre 16-64 yaş grubundaki kişilerin yüzde 10'u kendilerini engelli olarak tanımlamaktadır (SCB, Haziran 2023).

Yukarıdaki verilere dayanarak şunu söylemek mümkündür: Engelli kişilerin sayısı ülke nüfusunun önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Ancak engelli insan sayısı konusunda net bir veri bulmak zor olabilir. Bu, engelliliğin tanımı ve ölçümüne bağlı değişkenlikten kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla ülkelerde engelli insanların toplam nüfusa oranını kesin bir yüzdeyle belirtmek mümkün değildir.

II. İSKANDİNAV ÜLKELERİNİN ENGELLİ HAKLARINA İLİŞKİN GENEL YAKLAŞIMI

İskandinav ülkeleri, engellilik açısından dünyanın önde gelen ülkeleri arasında yer almaktadır. Bu ülkeler Danimarka, İsveç, Norveç, Finlandiya ve İzlanda olarak bilinmektedir. Bu devletler, engelli bireylerin yaşam kalitesini iyileştirmek için yenilikçi kalkınmada refah devleti modelini benimsemiştir (Balashova ve Abramova, 2021: 88). Bu ülkeler, engelliliği bir tıbbi sorun olarak değil, bir insan hakları ve sosyal adalet meselesi olarak ele almaktadır. Başka bir deyişle, bahsi geçen ülkeler, engelliliği bir insan hakları meselesi olarak kabul eden ve engellilerin toplumsal yaşamın tüm alanlarına ayrımcılığa uğramaksızın ve diğer bireylerle eşit katılımlarını sağlayan bir yaklaşım benimsemiştir.

Ortak bir nokta olarak, tüm bu ülkeler Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi'ni imzalamış ve onaylamıştır. Aşağıdaki tabloda belirtilmiştir:

Tablo 1: CRPD - Engelli Hakları Sözleşmesi için Onay Durumu

| ÜLKELER | İMZA TARİHİ | ONAY TARİHİ |
|------------|--------------|-----------------|
| Danimarka | 30 Mart 2007 | 24 Temmuz 2009 |
| İsveç | 30 Mart 2007 | 29 Mart 2017 |
| Norveç | 30 Mart 2007 | 03 Haziran 2013 |
| Finlandiya | 30 Mart 2007 | 11 Mayıs 2016 |
| İzlanda | 30 Mart 2007 | 23 Eylül 2016 |

Kaynak: OHCHR. (Haziran 2023).

Bu tablo, sözleşme imzalama ve onay sürecini göstermektedir. EHİS, engelli haklarının uluslararası hukukun ayrılmaz bir parçası olduğunu ve engellilerin kendi yaşamları üzerinde yetki ve karar sahibi hak öznesi özerk bireyler olarak tanındığını vurgulamaktadır. Yani engellilik haklarına ilişkin uluslararası sözleşmeleri imzalayan ve uygulayan bu ülkeler, engelli bireylerin insan haklarına saygı göstermektedir. Bu nedenle, İskandinav ülkeleri engellilik konusunda örnek alınması gereken ülkelerdir. Bu alanda ilerleme sağlamak için engelliler tarafından oluşturulan kuruluşların katkısı yadsınamaz. Konuyla ilgili olarak İskandinav ülkelerinde birçok organizasyon faaliyet göstermektedir. Bu organizasyonlardan bazıları şunlardır (Ertem, 2010):

- Engelliler Örgütü (Danske Handicaporganisationer): Danimarka'daki engelli insanlar için derneklerin çatı örgütüdür (DH, Temmuz 2023).
- Danimarka Sağır ve Körler Derneği (Foreninge Danske DovBlinde - FDDB): görme ve işitme engelli kişilerin yaşam koşullarını iyileştirmeyi amaçlamaktadır (FDDB, Temmuz 2023).
- Danimarka Fiziksel Engelliler Derneği: DHF, Danimarka'da fiziksel engelli tüm insanlar için eşit haklar ve erişim sağlamak için çalışan bir STK'dır (DHF, Mayıs 2023).
- Danimarka Zihinsel Engellilerin Refahı Derneği, 1952 (LEV, Temmuz 2023).
- İsveç Uluslararası Kalkınma İşbirliği Ajansı: SIDA, kalkınma işbirliğinden sorumlu İsveç devlet kurumudur. Kuruluşlar, devlet kurumları ve özel sektörle işbirliği içinde herkes için sürdürülebilir kalkınmaya yatırım yapmaktadır (SIDA, Mayıs 2023).
- İsveç Engelliler Örgütleri Uluslararası Yardım Derneği: SHIA 'nın temel amacı, gelişme evresinde olan devletlerdeki engelli kişilerin eşit haklarını desteklemek ve bu haklar için mücadele etmektir.
- İsveç Gelişimsel Bozukluğu Olan Çocuklar, Gençler ve Yetişkinler Derneği, 1956: FUB, İsveç Ulusal Zihinsel Engelliler Derneği, zihinsel engelli çocukların, gençlerin ve yetişkinlerin iyi bir yaşam sürmelerini sağlamak için çalışan bir savunuculuk örgütüdür (FUB, Temmuz 2023).
- Finlandiya Engellilik Ortaklığı (Eski adıyla FIDIDA, yani Finlandiya Engellilerin Uluslararası Kalkınma Derneği): 1989 yılında kurulmuş tescilli bir

sivil toplum kuruluşudur. Tamamı engelliler derneği olmak üzere sekiz üye kuruluşu bulunmaktadır (İDDC, Mayıs 2023). FIDIDA ve üye kuruluşları, Küresel Güney'deki engelli kişilerin haklarını daha iyi tanımayı amaçlamaktadır.

- Finlandiya Zihinsel ve Gelişimsel Engelliler Derneği, 1952 (Kehitysvamma-liitto, Temmuz 2023).
- Norveç Engelli Örgütleri Federasyonu: FFO, engelliler ve kronik hastalıkları olan 70'in üzerinde üye kuruluşun bir çatı kuruluşudur. FFO' nun amacı, engelli ve kronik hastalığı olan kişilerin daha iyi yaşam koşulları ve insan haklarının gerçekleştirilmesi için çalışmaktır (İnfoNTD, Mayıs 2023).
- Atlas İttifakı: Uluslararası çalışmalarda bulunan engelliler, ebeveynler ve hastalardan oluşan Norveçli kuruluşlardan oluşan bir şemsiye organizasyondur. Bu ittifak, yoksul ülkelerdeki engelli kişilerin insan haklarının korunması ve yaşam kalitelerinin yükseltilmesi için çalışmaktadır (Atlas Alliance, Mayıs 2023).
- İskandinav Engellilik Araştırma Ağı: (Nordic Network on Disability Research-NNDR), engellilik ve marjinalleştirme ile ilgili kültürel, sosyal ve çevresel konularda disiplinler arası bir engellilik araştırmacıları ağıdır. NNDR, engellilik alanında araştırma ve geliştirmeyi ilerletmeyi amaçlamaktadır (NNDR, Mayıs 2023).

Bu örgütler, engelli kişilerin toplumun yalıtılmış bir kesimi olarak değil, eşit vatandaşlar olarak tanınmasını sağlamak için çalışmaktadır. Bahsi geçen kuruluşlar, engellilerin haklarını savunmakta, engellilik politikasının geliştirilmesini/iyileştirilmesini desteklemekte ve engellilerin sosyal hayata etkin şekilde katılımını teşvik etmektedir. Bu kuruluşların çalışmaları sonucunda, engelli bireylerin yaşam kaliteleri ve özgüvenleri önemli ölçüde artmakta, topluma ait olma ve bütünleşme duyguları pekişmektedir.

İskandinav ülkelerinde sosyal refah politikalarını incelemek ve formüle etmek için "İskandinav Refah Merkezi" adlı bir kurum kurulmuştur. İsveç, Norveç, Danimarka, Finlandiya ve İzlanda arasında iş birliği yapan bu merkezin iki temel amacı vardır. İlki, BM Engelli Hakları Sözleşmesi'nin İskandinav ülkelerinde gerçekleştirilmesini ve eyleme dönüştürülmesini sağlamaktır. Diğeri ise, İskandinav ülkelerinin refah düzeyinin yükseltilmesi ve refah devleti modelinin dünyada yaygınlaştırılması

ve korunmasıdır. Merkez entegrasyon, göç, yaşlanma, engellilik, çocuklar ve gençler gibi güncel sosyal konulara odaklanmaktadır. Merkez her yıl engelli kuruluşlarına mali yardım sağlamaktadır (Nordens välfärdscenter, Haziran 2023).

İskandinav ülkeleri arasında işbirliği ve dayanışmayı artırmayı amaçlayan İskandinav İşbirliği Konseyi (İİK), 2022 yılında İşlevsel engeller konusunda yıllık rapor yayınlamıştır. Bu rapor, İskandinav Bakanlar Konseyi'nin engellilik konusunda yaptığı işbirliği çalışmalarını özetlemektedir. Rapor'da, kriz ve savaşta engellilerin durumu, yerli halklar ve engellilik, herkes için sanat ve kültür gibi konular ele alınmaktadır. Rapor'da ayrıca, 2023-2027 yılları arasında yürürlüğe girecek yeni bir işbirliği programının hazırlanması süreci de anlatılmaktadır (Nordens välfärdscenter, Mayıs 2023).

İskandinav ülkeleri, engelli hakları açısından dünya liderleri arasında yer almaktadır. Bu ülkelerde engelli hakları alanındaki politikalar ve yasal çerçeveler, başta sosyal adalet olmak üzere ayrımcılığa karşı olma ve eşitlik ile özgürlük/bağımsızlık ve insan haklarına saygı ilkelerine dayanmaktadır (Derksen, 2021). Bu ilkeler doğrultusunda, ülkelerde engellilere yönelik politikaları koordine etmekten sorumlu bakanlıklar aşağıda listelenmiştir:

- Danimarka: Sosyal İşler, İskân ve Yaşlılar Bakanlığı (The Ministry Of Social Affairs, Housing And Senior Citizens, Ağustos 2023).
- Finlandiya: Sosyal İşler ve Sağlık Bakanlığı (Social- Och Hälsovårdsministeriet, Ağustos 2023).
- İzlanda: Sosyal İşler ve Çalışma Bakanlığı (İzlanda Hükümeti, Ağustos 2023).
- Norveç: Kültür ve Eşitlik Bakanlığı (Regjeringen.no, Ağustos 2023).
- İsveç: Sağlık ve Sosyal İşler Bakanlığı (Regeringskansliet, Ağustos 2023).

Yukarıda belirtilen bakanlıklar bünyesinde erişilebilirlik, eğitim, istihdam, sağlık ve sosyal güvenlik gibi alanlarda engellilerin gereksinimlerine yönelik çeşitli politikalar ve faaliyetler yürütülmektedir. Bu politikalar, engelli kişilerin en yüksek kişisel potansiyellerine ulaşmalarına yardımcı olmak için sunulmaktadır. Bu politika düzenleme alanları şunlardır:

- **Engellilerin Ulaşımı/Erişimi:** BM Engellilerin Haklarına İlişkin Dair Sözleşme'nin 9. maddesi, engelli kişilerin yaşamın bütün yönlerine tam ve eşit

olarak katılabilmeleri için fiziksel çevre, ulaşım, bilgi ve iletişim gibi alanlarda erişilebilirliği güvence altına alır. Bu madde, engelli kişilerin bağımsız yaşamaları ve insan haklarını diğerleriyle eşit koşullarda kullanmalarının ön şartı olarak erişilebilirliği vurgular. Taraf devletler, erişilebilirliği sağlamak için gerekli önlemleri almakla yükümlüdür (Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 2007). İskandinav işletmeleri ve hükümetleri, erişilebilir seçeneklerin sağlanmasını bir insan hakkı olarak kabul etmektedir. Bu, herkesin eğitim, sağlık, ulaşım ve iletişim gibi temel hizmetlere erişebilmesi anlamına gelir (Daily Scandinavian, Şubat 2023). İskandinav ülkeleri, engelliler için ulaşım olanakları açısından dünyanın en iyileri arasında yer almaktadır. Bu ülkeler, engellilerin kamusal yaşamda aktif rol almalarını desteklemektedir. Ayrıca engellilerin kültürel, spor ve boş zaman etkinliklerine kolayca ulaşabilmeleri için altyapıyı geliştirmekte ve bilinçlendirme kampanyaları yürütmektedir. Bu konuda İsveç, dünyanın en erişilebilir ülkelerinden biridir. Örneğin, İsveç'te tüm otel, alışveriş merkezleri (AVM) ve şehir içi ulaşımında tekerlekli sandalye ile engelli bireylere hizmet sağlanmaktadır (Ertem, 2010). Stockholm'deki Eski Şehir, tarihi binaları ve dar sokaklarıyla ziyaretçileri büyüleyen bir bölgedir. Danimarka'nın Amalienborg Sarayı ise kraliyet ailesinin resmi ikametgahıdır. Bu iki yer de tekerlekli sandalye erişimini iyileştirmek için çeşitli düzenlemeler yapmıştır. Örneğin, Eski Şehir'de bazı kaldırımlar alçaltılmış ve rampalar kurulmuştur. Amalienborg Sarayı'nda ise asansörler ve engelli tuvaletleri bulunmaktadır. Ayrıca, Stockholm'ün ABBA müzesi, Kopenhag'daki Danimarka Ulusal Müzesi ve Oslo'nun Nobel Barış Merkezi gibi popüler müzelerin çoğunun yüksek erişilebilirlik standartlarına sahiptir. Bu müzelerde tekerlekli sandalye kullanan ziyaretçiler için girişler, asansörler, tuvaletler ve dinlenme alanları gibi imkanlar mevcuttur (Daily Scandinavian, Şubat 2023).

- **Engellilerin Eğitim Hakkı:** Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü'nün (UNESCO) kapsayıcı eğitimi, eğitim sisteminin yeteneklerine, engellerine veya diğer özelliklerine bakılmaksızın tüm öğrencilere ulaşmasını sağlayan bir süreç olarak tanımlamaktadır (UNESCO, 2017: 7). Bu süreç, öğrencilerin farklılıklarını ve gereksinimlerini göz önünde bulundurarak, fırsat eşitliği ve daha iyi bir öğrenme ortamı sağlamayı amaçlamaktadır. Engellilerin Haklarına Dair Sözleşme'nin 24. maddesi, engelli bireylerin eğitim hakkını güvence altına alır. Bu maddeye göre, engelli bireylerin eğitime erişimi-

mi, katılımı ve başarısı için gerekli tedbirler alınmalı ve engelli bireylerin özel eğitim ihtiyaçları karşılanmalıdır. Ayrıca engelli bireylerin eğitim sürecinde ayrımcılığa uğramaması ve eğitimde kapsayıcılık ilkesinin uygulanması gerekmektedir (Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 2007). Sözleşme'ye göre özel eğitime ihtiyacı olan çocuklara (SEN) eğitim hakkı verilmelidir. SEN'li çocuklar, engelleri nedeniyle genel eğitim sisteminin dışında bırakılmamalıdır. Bu çocukları normal okullara ve sınıflara dahil etmek yaygın bir uluslararası eğilim haline gelmiştir (Krämer vd., 2021; Ruijs ve Peetsma, 2009). Kapsayıcı eğitimin önemi ve SEN'li öğrencilerin hakları konusundaki uluslararası fikir birliğine rağmen, tüm çocukları okulda tutmanın yollarını bulmak eğitimde büyük bir küresel zorluktur (Keleş vd., 2022: 1-2). Vatandaşların sosyal hakları ve eşitliği, refah devletlerinin temel amaçlarıdır ve İskandinav ülkelerinde eğitim politikasını şekillendirmişlerdir. Engelliler, eğitim ve çalışma hayatındaki fırsatları sınırlı kalan, dolayısıyla sosyal ve ekonomik dışlanma risklerini artıran bir gruba örnektir (Hakala vd., 2018: 78). Dünyadaki diğer birçok ülke gibi, İskandinav ülkelerindeki özel eğitim (SE) ve kaynaştırma politikaları Salamanca Deklarasyonu'ndan etkilenmiştir. EASIE (Avrupa Özel Eğitim ve Kapsayıcı Eğitim Ajansı) tarafından toplanan verilere göre, İsveç'in resmi bir SEN kararı (%1'den az) alan ilkökul öğrencilerinin (herhangi bir örgün eğitim ortamına kayıtlı) en düşük yüzdesine sahip olduğunu, ardından Danimarka'nın (2014/2015'te %4) ve Finlandiya ve Norveç'in (%7) geldiğini bildirmektedir. Bu veriler, bu ülkelerin kapsayıcı eğitim politikalarını yansıtmaktadır (Keleş vd., 2022: 1-2). Genel olarak İskandinav ülkeleri, engellilerin eğitimde fırsat eşitliği ilkesini hayata geçiren öncü ülkeler olarak örnek gösterilebilir.

- **Engellilerin İstihdam Hakkı:** İstihdam, yetişkin yaşamında kendini ifade etmenin en önemli yönlerinden biridir ve bir çalışanın rolünün yaşamın ilk aşaması olduğu söylenebilir (Garrels ve Sigstad, 2021: 993-994). BM Engelli Haklarına İlişkin Sözleşme'nin 27. maddesi, engelli kişilerin çalışma ve istihdam haklarını koruyan bir hükümdür. Bu maddeye göre, engelli kişilerin “başkalarıyla eşit koşullar altında çalışma; bu, engelli kişiler için açık, kapsayıcı ve erişilebilir bir iş piyasasında ve çalışma ortamında özgürce seçilen veya kabul edilen bir işle hayatını kazanma fırsatı hakkını içerir” (Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 2007). Bu nedenle istihdamın zihinsel engelli bireyler için önemli bir fırsat olduğu kabul edilmelidir. Zihinsel engelli bireyler için

istihdam, sadece maddi bir gelir kaynağı sağlamakla kalmaz, aynı zamanda günlük yaşamlarını planlama ve yönetme becerilerini, özgüvenlerini ve özgüvenlerini geliştirir ve topluma katılımlarını artırır. Zihinsel engelli kişiler, bilişsel ve uyumsal işlevsellikteki bozukluklar nedeniyle, iş yerlerinin kapsayıcı ve erişilebilir olmasını sağlamak için bireyselleştirilmiş destek ve düzenlemelere ihtiyaç duyarlar. İskandinav ülkeleri de BM üyesi olup, 2015 yılında sürdürülebilir kalkınma hedeflerini benimsemişlerdir. Bu hedeflerden biri de herkes için tam ve üretken istihdam ve insana yakışır işi teşvik etmektir. Bu hedef aynı zamanda özellikle engelli bireylerden de bahsetmektedir (Garrels ve Sigstad, 2021: 993-994). İskandinav ülkeleri, engellilerin işgücüne katılımını artırmak için çeşitli önlemler almaktadır. Bu önlemler arasında, engelli çalışanlara uygun çalışma koşulları sağlamak, işverenleri engelli istihdamına teşvik etmek, engelli işsizlere mesleki rehabilitasyon ve danışmanlık hizmetleri vermek gibi uygulamalar bulunmaktadır. İsveç'te engelliler için işsizlik, 21. yüzyılın ilk çeyreğinde orantısız bir şekilde yüksek seyretmiştir. Bunun bir nedeni, İsveçli işverenlerin engelli kişileri işe alma konusunda isteksiz olmalarıdır. Bunu önlemek için İsveç, engelli insanlar için işgücü piyasasına katılımı artırmayı amaçlayan ücret sübvansiyon (çalışma yeteneği düşük kişileri istihdam eden işverenlere verilen bir tür mali destek) programlarını içeren kolaylaştırma politikaları benimsemiştir (Gustafsson vd., 2014: 250). Danimarka'da engellilerin istihdam oranının engelli olmayanlara göre çok daha düşük olduğu (yaklaşık %50) bilinmektedir. Ayrıca ülkedeki kamu istihdam hizmeti kapsamında belediyeler, çalışma kapasitesi düşük olan kişilere özel araçlar veya alet ve makinelerde değişiklik yapılması, yardımcı araçlar ve işyeri erişilebilirliği için destek sağlayabilmektedir. 2000'de sadece 193 kişi işyeri uyarlaması almıştır. Yine belediyeler, ülkede yaşayan tüm vatandaşları kapsayan bir mesleki rehabilitasyon programı yürütmektedir (Høgelund ve Pedersen, 2002: 7-11).

- **Engellilerin Sosyal Güvenlik Hakkı:** BM Engelli Haklarına İlişkin Sözleşme'nin sosyal güvenlik hakkı, engelli bireylerin yaşam kalitesini artırmak ve topluma tam katılımlarını sağlamak için önemli bir haktır. Sözleşme'nin 28. maddesi, sosyal güvenlik hakkını düzenlemektedir. Bu maddeye göre, engelli kişilerin yoksulluğu önlemek ve yaşam standartlarını yükseltmek için sosyal koruma ve sosyal güvenlik sistemlerine erişimleri sağlanmalıdır (Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 2007). Sözleşme, sosyal güvenlik hakkının gerçek-

leştirilmesi için devletlere çeşitli yükümlülükler getirmektedir. İskandinav ülkeleri, engellilerin ekonomik bağımsızlığını ve refahını sağlamak için geniş kapsamlı bir sosyal güvenlik sistemi sunmaktadır. Bu sistem, engellilere yaşam boyu gelir desteği, bakım yardımı, evde sağlık hizmeti, ulaşım desteği gibi farklı türde yardımlar içermektedir. Danimarka'da belediyeler, çalışma kapasitesi azalmış kişilerin istihdamı ve (yeniden) entegrasyonuna yönelik nakdi ve ayni hizmetler sunmaktadır (Høgelund ve Pedersen, 2002: 11).

- **Engellilerin Sağlık Hakkı:** BM Engelli Haklarına İlişkin Sözleşme'nin 25. maddesi, engelli kişilerin sağlık hizmetlerine eşit erişimini ve sağlık hakkını güvence altına alır. Bu maddeye göre, devletler engelli kişilerin sağlık hizmetlerine erişimini engelleyen her türlü ayrımcılığı önlemek ve engelli kişilerin sağlıklı ilgili kararlarını özgürce almasını sağlamakla yükümlüdür. Ayrıca engelli kişilerin sağlık hizmetlerine erişimini kolaylaştırmak için gerekli tedbirleri almak ve engelli kişilere kaliteli, uygun ve kabul edilebilir sağlık hizmetleri sunmak zorundadır (Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 2007). Tüm İskandinav ülkelerinde, bireysel ihtiyaçlara ve yerel yönetim kuruluşlarına dayalı olarak engelli kişiler için özel konaklama, ev desteği, destek programları ve boş zaman etkinlikleri mevcuttur. Destek programının temel amacı, engellilerin mümkün olduğu kadar uzun süre evlerinde kalmalarını sağlamaktır. Sunulan hizmetler arasında yemek dağıtımı, telefon güvenlik zinciri veya yardımcı alarmlar, ev ziyareti programları, fizyoterapi, mesleki terapi, kuaförlük, pedikür, bahçecilik ve kar temizleme yer alır (Nordic Health ve Welfare Statistics, Mayıs 2022).

Yukarıdaki bilgilere dayanarak, engellilerin refahını artırmak için etkili yasal mekanizmaların hayata geçirilmesi gerekmektedir. Çalışmanın engelliliğe ilişkin yasal mevzuat açısından İskandinav ülkeleri olan Danimarka ve İsveç ile sınırlandırılmasının nedeni, bu ülkelerin engelliliğe ilişkin birçok örnek yasal düzenleme sunarak dikkatleri üzerine çekmesidir.

III. DANİMARKA VE İSVEÇ'TE YASAL DÜZENLEMELERİN DURUMU

Bu ülkeler, engellilere ilişkin yasal düzenlemeler kapsamında engellilerin haklarının korunması ve güçlendirilmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Söz konusu ülkeler, engellilerin topluma katılımını, eğitimini, istihdamını ve yaşam kalitesini artırmak için çeşitli yasal düzenlemeler geliştirmişlerdir. Bu konuda İskandinav ül-

keleri arasında Danimarka ve İsveç öne çıkan model ülkeler olarak gösterilmektedir. Her iki ülke de engellilerin haklarını koruma ve destekleme konusunda kapsamlı yasal çerçevelere ve politikalara sahiptir. Danimarka ve İsveç ülkelerinde engellilere yönelik yasal düzenlemelerin ortak özellikleri şunlardır:

- Engelliliği bir tıbbi sorun olarak değil, bir insan hakları sorunu olarak ele almak.
- Engellilerin topluma entegrasyonunu sağlamak için kapsayıcı politikalar geliştirmek.
- Engellilerin bireysel ihtiyaçlarına göre destek ve hizmet sunmak.
- Engellilerin karar alma süreçlerine katılımını sağlamak.
- Engellilerin sivil toplum örgütleriyle işbirliği yapmak.
- Ülkeler bazında bu yasal düzenlemelerin bazıları şunlardır.

A. DANİMARKA

Danimarka, engelli bireylerin topluma katılımını ve yaşam kalitesini artırmak için çeşitli yasalara, politikalara ve kurumlara sahip bir ülkedir. Bu yasalar ve politikalar, engelli haklarının korunmasını, engellilikle ilgili ayrımcılığın önlenmesini ve engelli bireylerin eğitim, istihdam, sağlık, ulaşım ve sosyal hizmetlere erişimini sağlamayı amaçlamaktadır.

Ayrımcılık, bir kişi veya gruba özelliklerinden dolayı eşitsiz ve haksız davranmak olarak ifade edilir (Yıldırım, 2021: 32). Bu özellikler arasında; dil, din, cinsiyet, inanç, ulusal ve etnik köken, felsefi ve siyasi görüş, sosyal ve medeni durum, hamilelik, sağlık durumu ve engellilik vb. konular yer almaktadır. Ayrımcılık yasağı, engelli kişiler için geçerli olan çeşitli uluslararası sözleşmelerde güvence altına alınmıştır. Bu yasağın, engellilerin engelleri nedeniyle hak ihlallerine maruz kalmamalarını ve toplumsal hayata eşit şekilde katılmalarını sağlamayı amaçlamaktadır.

Ayrımcılıkla ilgili olarak, ilk olarak 1849'da kabul edilen ve son revizyonda yenilenen 05/06/1953 tarihli ve 169 sayılı "Danimarka Krallığı Anayasası"nda engellilerle doğrudan ilgili hükümler var mı? sorusu ele alınmıştır. Bu soruya cevaben Anayasa çerçevesinde engellilerin hakları dolaylı olarak korunmuştur. Başka bir deyişle, 1953 yılından bu yana birkaç kez değişikliğe uğrayan anayasada engellilikten açıkça

bahsedilmemiştir ve engellilerin haklarına ilişkin bir bölüm yoktur. Ancak Anayasa'nın 70. maddesi; eşitlik ilkesine göre herkesin kanun karşısında eşit olduğunu ve kendisine karşı cinsiyet, din, ırk, siyasi düşünce veya kişisel durum hasebiyle ayırım yapılamayacağını belirtmiştir (Folketinget, 2009: 26). Bu nedenler arasında engellilik konsepti de katılabilir. Bu madde, engelli vatandaşların da ayrımcılığa maruz kalmamasını sağlamak için yorumlanabilir. Bu durumda engellilere yönelik somut bir düzenlemenin yapılabilmesi için Anayasa'nın engellilerin haklarını güvence altına alacak şekilde değiştirilmesi gerekmektedir. Anayasa değişikliği, engellilerin kamusal yaşama daha aktif katılmalarını ve ayrımcılığa uğramamalarını sağlayacaktır.

Yukarıda da belirtildiği gibi, Anayasa'da engellilerin haklarının korunmasına ve geliştirilmesine yönelik somut düzenlemeler bulunmamaktadır. Bu durum engellilerin insan haklarından tam ve eşit olarak yararlanmasını engellemektedir. Bundan ötürü, engellilerin haklarını güvence altına almak için, engellilere yönelik hükümler içeren bir anayasa yerine, daha spesifik ve açık yasalara ve uluslararası sözleşmelere ihtiyaç vardır. Bu açıdan, EHİS engellilerin haklarına yönelik önemli bir uluslararası belgedir. EHİS'nin birincil amacı, engellilerin tüm insan haklarından ve temel özgürlüklerden tam ve eşit şekilde faydalanmalarını sağlamaktır. Sözleşme'nin sekiz temel ilkesinden biri de ayrımcılığa karşı olmaktadır.

Danimarka, engelli hakları alanında uluslararası düzeyde aktif bir rol oynamaktadır. Bu bağlamda, Danimarka Parlamentosu, 2009 yılında EHİS'yi onaylamış ve bu sözleşmenin uygulanmasını destekleyen ve izleyen bağımsız bir devlet kurumu olan "Danimarka İnsan Hakları Enstitüsü"nü (DIHR) kurmuştur (Danish Institute for Human Rights, 2020: 4). DIHR, engellilerin yasal haklarının güvence altına alınması, geliştirilmesi ve uygulanması için gereken çalışmaları yürütmekte ve bu kişilerin karar alma süreçlerine etkin bir biçimde katılımını sağlamaktadır.

Danimarka hükümeti, EHİS'ye yönelik çeşitli adımlar atmıştır. Bu adımlardan biri de, her iki yılda bir "Engellilik Politikası Bildirisi" yayınlamaktır. Bu bildiri, engellilerin kamusal alanlarda aktif katılımını ve yaşam kalitesini artırmak için yapılan çalışmaların bir özetidir. Bu amaçla, politika bildirinin içeriğinde; farkındalık ve ayrımcılıkla mücadele, bağımsız yaşam destekleri, erişilebilir çevre ve hizmetler, eğitimde fırsat eşitliği, istihdamda katılım ve koruma, sağlık hakkı ve hizmetleri, kamu sistemine etkin katılım, bilgi ve veri toplama ve paylaşma ve uluslararası işbirliği ve dayanışma konuları yer alır (European Union, 2021: 15). Bildiri aynı zamanda

engelli insanların görüşlerini ve ihtiyaçlarını yansıtır ve geleceğe yönelik hedefleri belirler.

1953 Anayasası'nda yer alan hükümler insan hakları, özgürlük ve vatandaşlık gibi konuları kapsamına rağmen, özellikle engellilerin haklarına ilişkin hükümler hakkında net ifadeler bulunmamaktadır. Ancak Danimarka, engelli kişilerin haklarını güvence altına almak için birçok yasa ve düzenlemeler uygulamıştır. Bu yasalar ve düzenlemeler şunları içerir:

Danimarka'da zihinsel gerilik konusunda yasal düzenlemeler bulunmaktadır. Bunlardan en önemlisi 1959 yılında çıkarılan "Danimarka Zihinsel Gerilik Yasası" olarak bilinmektedir. Bu yasa, zihinsel gerilik yaşayan bireylerin haklarını koruma ve destekleme amacı gütmektedir. Yasada, zihinsel gerilik tanısı konmuş bireylerin eğitim, sağlık, istihdam, barınma ve sosyal hizmetler gibi alanlarda eşitlik, ayrımcılık yapmama ve toplumsal katılım haklarının güvence altına alınması hedeflenmektedir (Merrick vd., 2014: 1-3).

Danimarka'da 08/06/2018 tarih ve 688 sayılı "Engelliliğe Dayalı Ayrımcılığın Yasaklanmasına İlişkin Kanun" 2018 yılında yürürlüğe girmiştir. Yasanın 1. maddesi, engellilerin ayrımcılığa uğramasını önlemeyi ve toplumda eşit haklara ve fırsatlara sahip olmayı amaçlamaktadır (Danimarka Sosyal İşler, İskân ve Yaşlılar Bakanlığı, Mayıs 2023). Kanun kapsamında, engelli bireylerin sağlık, ulaşım, eğitim ve istihdamın yanı sıra kültür ve spor gibi alanlarda herhangi bir ayrımcılığa maruz kalmamaları için gerekli önlemler alınmaktadır. Yasa aynı zamanda engellilerin katılımını ve temsilini iyileştirmek için kamu kurumları ve sivil toplum kuruluşlarıyla ortaklıklar kurmayı da öngörmektedir.

Ülkede 24/08/2017 tarih ve 1001 sayılı "İşgücü Piyasasında Ayrımcılığın Yasaklanması Hakkında Kanun" yürürlüğe girmiştir. Yasanın 1. bölümünün 1. paragrafı ayrımcılık kavramını ele almaktadır. Bu kavram; ırk, renk, din veya inanç, siyasi görüş, yaş, engellilik veya ulusal, sosyal veya etnik kökene dayalı doğrudan veya dolaylı ayrımcılık anlamına gelir. Aynı kanunun 2. bölümünün 3. maddesinde; 1. paragraf kapsamındaki kişiler için; işverenlerin ... engellilik veya ulusal, sosyal veya etnik köken temelinde ayrımcılığı yasakladığı belirtilmektedir (Danimarka Çalışma Bakanlığı, Nisan 2023: 1-3). Bu kanun kapsamında ayrımcılıkla ilgili şikayetleri ele alan "Eşit Muamele Kurulu Hakkında Kanun" yayımlanmıştır (Danimarka Çalışma Bakanlığı, Temmuz 2023). Bununla ilgili olarak, 2009 yılında "Eşit Muamele Ku-

rule” kurulmuştur. Kurul, işgücü piyasası içinde ve dışında ayrımcılık şikayetleriyle ilgilenmektedir (Avrupa Konseyi, 2012: 19).

İstihdam, engellilerin sosyal katılımı ve ekonomik bağımsızlığı için kritik öneme sahiptir. Engelli bireylerin çalışma hayatına katılımı hem geçim kaynakları hem de ülke ekonomisine katkıları açısından önemlidir. Bu bağlamda, engelli bireylerin mesleklerde haklarını korumak için Danimarka hükümeti tarafından 08/02/2008 tarihli ve LBK 71 numaralı “Mesleklerde Özürlülere Tazminat Hakkında Kanun” yayımlanmıştır. Bu kanunun amacı, engelli bireylerin istihdam edilmesini kolaylaştırmak ve desteklemek, onlara engelsiz kişilerle eşit iş yapma imkanları sağlamaktır (Danimarka Çalışma Bakanlığı, Mayıs 2023). Bu yasa, Danimarka’da engelli kişilerin istihdam oranını artırmaya ve sosyal içerimlerini güçlendirmeye yönelik önemli bir adım olarak kabul edilmektedir. Danimarka İstihdam Bakanlığı, bu yasanın uygulanmasından ve denetlenmesinden sorumludur.

İstihdama katılımı artırmak için gönüllü ve zorunlu çalışma (kota) olmak üzere iki farklı yöntem kullanılabilir. Danimarka’da engelli bireylerin çalışma hayatına katılımı gönüllülük esasına dayanmaktadır. Bu, engelliler için kota gibi zorunlu istihdam uygulamalarının olmadığı anlamına gelir. Ancak engellilerin iş bulmasını ve korumasını kolaylaştıran çeşitli yasal ve politik destekler mevcuttur (Orhan, 2013: 38-97). Bu politikaların temel amacı, engellilerin işgücü piyasasına erişimini kolaylaştırmak, işverenleri teşvik etmek ve engelli işçilerin haklarını korumaktır.

Kamuda engelli istihdamına öncelik verilmektedir. Danimarka’da istihdam için bir kamu istihdam servisi de vardır. Bu birim, 1998’den beri, bireysel yardım, özel ekipman ve ücret sübvansiyonlarını içeren engelli kişilere yönelik planlardan sorumludur (Orhan, 2013: 97). “Engelli İnsanlar-Günlük Yaşam ve Yaşam Koşulları 2020” raporuna göre; 2012-2020 döneminde istihdam edilen fiziksel ve zihinsel engelli sayısında önemli ölçüde artış gözlemlenmiştir. Artış, esas olarak esnek işlere giren nispeten çok sayıda engelli vatandaştan kaynaklanmaktadır. Ayrıca 2020’de 2012’ye kıyasla daha fazla engelli vatandaş işgücüne katılmıştır (VIVE, 2021: 7).

Engellilerin istihdamı konusunda AB ülkeleri arasında büyük farklılıklar bulunmaktadır. Danimarka, engellilerin topluma dahil edilmesini destekleyen politika ve uygulamalarıyla AB ortalamasının üzerinde yer almaktadır. Engelli bireylerin istihdam durumu, AB Gelir ve Yaşam Koşulları İstatistikleri (EU-SILC) 2018 verilerine göre incelendiğinde, Danimarka’nın AB ortalamasının üzerinde bir performans ser-

gilediği görülmektedir. Ancak engelli bireylerin istihdam açığı hala %20 seviyesindedir (European Union, 2021: 4). Bu durum, engellilerin işgücü piyasasına katılımının önündeki engellerin tamamen kaldırılmadığını göstermektedir. Engelli istihdamının artırılması için kamuda ve özel sektörde daha fazla imkân yaratılması, engellilerin eğitim ve mesleki becerilerinin geliştirilmesine destek sağlanması gerekmektedir.

Ülkede Haziran 2007'de "Genç Engelli İnsanlar İçin Eğitim Kanunu" kabul edilmiştir. Bu kanun, zihinsel engelli genç insanlara veya toplum içinde bir eğitim programı tamamlayamayacak durumda olan kişilere yönelik olarak hazırlanmıştır. Bu kanunun amacı, bu kişilerin yaşam kalitesini artırmak ve onlara uygun eğitim olanakları sağlamaktır. Bu kanun kapsamında, engelli genç insanlar için özel eğitim merkezleri, mesleki eğitim kursları ve istihdam destek programları gibi çeşitli hizmetler sunulmaktadır (Ertem, 2010).

Engelli bireylerin üretim sürecine aktif olarak katılabilmeleri için hem mesleki hem de teknik eğitim programlarına katılmaları kaçınılmaz bir ihtiyaçtır. Engellilerin iş bulması için en önemli koşullardan biri, hatta belki de en önemlisi mesleki eğitimidir (Demir, 2016: 1). Mesleki programlar, toplumdaki en savunmasız gruplardan biri olan engellilerin, diğer birçok sektörde olduğu gibi çalışma hayatına tam ve etkin bir şekilde katılmalarını sağlamayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda, Danimarka İnsan Hakları Enstitüsü tarafından 2020'de yapılan kapsamlı bir araştırma da, engelli öğrencilerin mesleki eğitim programlarını bırakma olasılıklarının engelli olmayan öğrencilere göre daha yüksek olduğunu ortaya konulmuştur (Danish Institute for Human Rights, 2020: 26). Sonuç olarak, mesleki eğitim programlarından tam anlamıyla yararlanamayan engelli bireyler, belirli mesleki becerilerden uzak kalmakta ve teknolojik gelişmelere ayak uyduramamaktadır (Demir, 2016: 1).

"Devlet Eğitim Desteği Yasası" veya diğer adıyla "SU Yasası" (Studiestøtloven) 2017 yılında Devlet tarafından çıkarılan bir yasadır. Söz konusu yasa, yükseköğrenim gören öğrencilere verilen bir öğrenci bursu sistemini düzenlemektedir. Bu yasa, öğrencilerin eğitim masraflarını karşılamalarına ve gereksinimlerini sağlamalarına yardımcı olmak için sağlanmıştır (Danimarka Sosyal İşler, İskân ve Yaşlılar Bakanlığı, Temmuz 2023).

Engellilerin mesleki eğitim programlarına katılabilmeleri için öncelikle ikamet ettikleri yerin erişilebilirliğe uygun olması gerekmektedir. Bu, engellilerin sosyal içermesine ve ekonomik bağımsızlığına yönelik önemli bir adımdır. Bu nedenle ko-

nutların engellilere yönelik erişilebilir hale getirilmesi için gerekli düzenlemelerin sağlanması gerekmektedir. Ayrıca EHİS, engellilerin konut da dahil olmak üzere tüm yaşam alanlarına eşit erişim hakkını tanımaktadır. Bu bağlamda, Danimarka hükümeti tarafından 23/09/2016 tarihli ve LBK 1178 numaralı “İmar Kanunu” yayımlanmıştır. Kanun, ülkenin kentsel ve kırsal alanlarında sürdürülebilir kalkınmayı sağlamayı amaçlamaktadır. Yasanın temel amaçlarından biri, yaşam kalitelerini iyileştirmek için engelli kişilerin yeterli konuta erişimini teşvik etmektir. Bu amaçla engelli dostu tasarım kriterleri belirlenmiş ve konut üreticilerine teşvikler sunulmuştur (Danimarka Sosyal İşler, İskân ve Yaşlılar Bakanlığı, Haziran 2023). Bu yasa, Danimarka’da inşa edilecek yeni binaların erişilebilirliklerini artırmak için engelli insanların ihtiyaçlarını dikkate alması gerektiğini belirtmektedir.

Sosyal hizmetler, bireylerin ve toplulukların yaşamlarını iyileştirmek ve sosyal sorunları azaltmak veya ortadan kaldırmak için devlet tarafından uygulanan politika ve programlardır. Bu düzenlemeleri mevzuat kapsamında uygulayan Danimarka hükümeti tarafından 29/01/2018 tarihli ve LBK 102 numaralı “Sosyal Hizmetler Kanunu” yayımlanmıştır. Kanunun temel amaçlarından biri de bedensel veya zihinsel engellerden veya özel toplumsal sorunlardan doğan ihtiyaçların karşılanmasıdır (Md/1). Danimarka, engelli bakımı politikası açısından önde gelen ülkelerden biridir. Engelli kişilerin bakımla ilgili ihtiyaçlarını karşılamak için hem hizmetler hem de nakit yatırımları sağlanmıştır. Bu hizmetler arasında kişisel bakım desteği, geçici süreli bakım ve koruyucu aile bakımı bulunmaktadır. Engellilere yönelik bakım hizmetlerinin kolaylaştırılmasında yerel yönetimlerin oynayacağı önemli bir rol vardır (Danimarka Sosyal İşler, İskân ve Yaşlılar Bakanlığı, Mart 2023). Bu bağlamda, Kanun, belediye meclisinin önemli fiziksel veya zihinsel engelleri veya özel sosyal sorunları nedeniyle yardıma ihtiyacı olan kişilere yardım, bakım veya destek ile eğitim ve beceri geliştirme desteği sağlaması gerektiğini belirtmiştir (Md/85).

Ülke, engellilere yönelik sağlık hizmetlerini de göz önünde bulundurmıştır. Bu amaçla 2018 yılında “Danimarka Sağlık Yasası-LBK nr 1286 af 02/11/2018 (Historisk)” adlı bir yasa çıkarılmıştır. Yasanın bakım-dış bakımı başlığı altındaki 131. maddesi, hareket yeteneği azalmış veya yaygın fiziksel ya da zihinsel engelli olan ve normal dış bakımı hizmetlerinden faydalanmakta güçlük çeken kişilere koruyucu ve iyileştirici dış bakımı sağlanması gerektiğini belirtmektedir (Danimarka İçişleri ve Sağlık Bakanlığı, Temmuz 2023).

Yaşlıları ve engellileri yakından ilgilendiren barınma hakkı, ulusal sosyal güvenlik mekanizmasının bir parçası olarak kabul edilmektedir. Bu hakkın temel amacı, yaşlıların ve engellilerin ihtiyaçlarını karşılayan güvenli ve erişilebilir konutlarda/meskenlerde yaşamalarını sağlamaktır. Bu bağlamda hükümet, söz konusu grupların yaşam kalitelerini yükseltmek, onlara insana yakışır ve uygun barınma sağlamak için 17/06/2010 tarihli ve 666 numaralı “Yaşlılar ve Engelliler için Barınma Kanunu”nu çıkarmıştır (Danimarka Sosyal İşler, İskân ve Yaşlılar Bakanlığı, Şubat 2023). Kanunun amacı, yaşlı ve engelli kişilerin topluma katılımını teşvik etmek ve onlara onurlu bir yaşam sağlamaktır.

Erişilebilirlik, web siteleri, uygulamalar, araçlar ve hizmetler gibi dijital ürünlerin herkes tarafından kolayca erişilebilir ve kullanılabilir olması anlamına gelmektedir. Bu kavram, dijital dünyaya katılmalarını sağladığı için özellikle engelli insanlar için önemlidir. Bu konuda, Danimarka hükümeti tarafından 08/06/2018 tarihli ve 692 numaralı “Kamu sektörü kuruluşlarının web sitelerinin ve mobil uygulamalarının erişilebilirliği hakkında kanun” yayımlanmıştır (Danimarka Maliye Bakanlığı, Ağustos 2023). Kanun, kamu hizmetlerine erişimi kolaylaştırmayı ve engellilerin dijital ortamda karşılaştıkları dezavantajları azaltmayı amaçlamaktadır. Bu sayede web sitesi ve mobil uygulamanın tasarımının ve sunumunun engellilerin ihtiyaç ve beklentilerini karşılaması sağlanmaktadır. Danimarka'nın 2019'daki yıllık ulusal erişilebilirlik raporunun bir parçası olarak, 116 resmi (devlet) web sitesinden yalnızca 12'sinin erişilebilirlik gereksinimlerini karşıladığı tespit edilmiştir (Beru, 2019). Bu, Danimarka'da yaşayan engellilerin temel hakkı olan bilgi edinme (bilgiye erişim) hakkının ihlal edildiği anlamına gelir.

2006 yılında EHİS, sağır bireylerin işaret dili öğrenme hakkını tanımış ve aynı yıl İskandinav Bakanlar Konseyi, işaret dillerini de tanıyan bir dil politikası bildirgesi kabul etmiştir. Bu bağlamda, 2014 yılında Danimarka Parlamentosu, Danimarka İşaret Dili'ni belgelemek ve dil hakkında bilgi sağlamak için ilkeler belirlemesini zorunlu kılan Danimarka Dil Konseyi Yasası'na bir ek kabul etti. Bu ek genellikle Danimarka İşaret Dili'nin resmi olarak tanınmasını içermektedir (Pedersen, 2022).

B. İSVEÇ

İsveç'te, “engellilik” terimi, çevredeki engellere ve sınırlamalara atıfta bulunmak için kullanılır. Bu açıdan bakıldığında, Ulusal Sağlık ve Refah Kuruluna göre terim, bireylerin sosyal yaşama katılımını engelleyen çevresel, sosyal veya psikolojik fak-

törler olarak telaffuz edilmektedir (Çılğın, 2021: 136). Başka bir deyişle, engellilik, kişinin sağlık durumu veya eksiklikleri ile değil, çevresel faktörler ile ilgilidir. Bu tutum, İsveç'te engelli kişilerin haklarını koruma altına almak ve geliştirmek için çeşitli yasal temellerin kurulmasına yol açmıştır.

İsveç'te engelli kişilere ilişkin yasal düzenlemeler, birçok ülkeden çok daha ileri düzeydedir. İsveç hükümeti, engellilerin yaşam koşullarını ve sosyal hayata katılımlarını iyileştirmek için çeşitli yasal düzenlemeler uygulamıştır. Bu düzenlemeler, engelli kişilerin eğitim, istihdam ve sağlık gibi temel haklarına erişimini sağlayacak, bu kişilerin toplumsal yaşama katılımını artıracak ve engelliliğe bağlı problemlerin çözümüne yardımcı olacak şekilde tasarlanmıştır. Ülke, 2008 yılında Birleşmiş Milletler Engelli Haklarına İlişkin Sözleşme'yi onaylayarak Sözleşme'ye taraf olmuştur. Bu Sözleşme, ülkeyi engelli kişilerin tüm insan haklarına ve temel özgürlüklere tam ve eşit erişime sahip olmasını sağlama yükümlülüğü altına sokmuştur.

İsveç, ağır ve ömür boyu sürecek engel hasebiyle kişisel asistanlara ihtiyaç duyan engelli kişiler için “Belirli İşlevsel Engelli Kişilere Destek ve Hizmeti Düzenleyen Yasa” (LSS)'yi oluşturmuştur. İsveç Sosyal Güvenlik Kurumu, 1993'te yürürlüğe giren ve 2010'da değiştirilen bu yasaya dayanarak yardım tazminatı ödemektedir (Çılğın, 2021: 138). Mevzuatın amacı, engelli kişilerin sosyal katılımını ve yaşam kalitesini iyileştirmektir. LSS alanı içerisinde fonksiyonel engelli bireylere 10 farklı destek ve hizmet sunulmaktadır. Buna kişisel yardım, evde bakım, erişilebilirlik, eğitim, özel barınma, iş (istihdam) ve boş zaman etkinlikleri dahildir (İsveç Sosyal İşler Bakanlığı, Haziran 2023). Potansiyel LSS yararlanıcılarının başvuruları, ilgili belediyeye tarafından bireysel olarak değerlendirilip karara bağlanmaktadır (Berggren vd., 2021: 382).

İsveç'te, engelli insanların kamusal yaşama katılmaları kanunen temel bir insan hakkı olarak kabul edilmektedir. Bu ilkeye göre, kanun önünde eşitliğin toplumun her alanında var olması ve tüm insanların eşitliğine her alanda saygı gösterilmesi gerektiği kabul edilmiştir (Çılğın, 2021: 141). Toplumun tüm kesimleri için eşit hak ve fırsatlar sağlamak ve ayrımcılığa karşı mücadele etmek amacıyla 2008 yılında “Ayrımcılık Yasası” çıkarılmıştır. Bu yasa, cinsiyet, etnik köken, din veya inanç, engellilik veya yaş gibi çeşitli temellerde ayrımcılığı yasaklamakla birlikte ayrımcılığa uğrayan kişilere yardım ve tazminat sağlamaya yönelik önlemleri de içermektedir. Ayrıca çalışma hayatı ve eğitim sistemi gibi hayatın farklı alanlarında engellilere yö-

nelik ayrımcı uygulamalara karşı da mücadele etmektedir (İsveç Çalışma ve İstihdam Bakanlığı, Haziran 2023). İsveç Eşitlik Ombudsmanı, ayrımcılıkla mücadele çerçevesinde işverenlerin, yüksek öğretim kurumlarının ve okulların çalışmalarını izlemenin yanı sıra ayrımcılıkla ilgili şikayetleri değerlendirmekle sorumludur (Dolu, 2019: 94).

Bunun yanında, 2006 tarih ve 67 sayılı “Çocuklara ve Okul Öğrencilerine Yönelik Ayrımcılığı ve Diğer Aşağılayıcı Muameleleri Yasaklayan Kanun (Act Prohibiting Discrimination and Other Degrading Treatment of Children and School Students)” 16 Şubat 2006 tarihinde yayınlamıştır. Kanun, eğitim kurumlarına ve diğer ilgili kurumlara, çocukların ve okul öğrencilerinin cinsiyet, etnik köken, din veya inanç, engellilik veya başka herhangi bir nedenle ayrımcılığa uğramamasını sağlama yükümlülüğü getirmektedir (İsveç Eğitim, Araştırma ve Kültür Bakanlığı, Ağustos 2023). Kanunun uygulanmasından sorumlu olan kurumlar, Millî Eğitim Bakanlığı, Sosyal İşler Bakanlığı, Çocuk Hakları Kurumu ve Eğitim Denetleme Kuruludur.

İşgücüne katılım oranı, engelli bireyler için önemli bir göstergedir. Engelli bireylerin çalışma hayatına katılmalarını kolaylaştırmak ve desteklemek için İsveç'te özel çabalar yürütülmektedir. Bu çabaların temelini, “Çalışma kapasitesinin azalmasına neden olan engelliler için özel çabalar hakkında Yönetmelik (2000: 630)” oluşturmaktadır. Bu yönetmelik, engelli bireylerin işe yerleştirilmesi, işe uyum sağlama, işini koruması ve işini geliştirmesi için gerekli olan hizmet ve yardımları düzenlemektedir (İsveç Çalışma Bakanlığı, Ağustos 2023).

İsveç hükümeti, 2011 yılında başlattığı yeni bir stratejiyle engellilerin topluma tam katılımını sağlamak için önemli bir adım atmıştır. Bu strateji, 2016 yılına kadar süren bir süreci başlatmıştır ve engellilere, diğer tüm vatandaşlarla eşit koşullarda toplumda yer alabilme fırsatı sunmayı hedeflemektedir. Bu strateji çerçevesinde on öncelikli alan belirlenmiştir, özellikle adalet sistemi, ulaşım ve bilişim teknolojilerine büyük önem verilmektedir (Tümerkan Albayrak, 2017: 88).

EHİS'nin 9. maddesine göre erişilebilirlik, engellilerin hayatın her alanına katılma hakkını güvence altına alan bir insan hakkıdır (United Nations, 2014). Erişilebilirliği insan hakları açısından inceleyen EHİS, bu konuda devlete yükümlülükler getirmiştir. Bu sözleşmenin bir parçası olan İsveç, engelli bireylerin erişilebilirliğini iyileştirmek için bir dizi yasal önlem almıştır. Bu önlemlerden biri de 2010 yılında çıkarılan “Planlama ve İnşaat Kanunu (2010: 900)”dur. Bu mevzuat, engelli bi-

reylerin ihtiyaçlarını dikkate alarak konuta erişimi ve konut kullanımını artırmayı amaçlamaktadır. Bu kanunun yürürlüğe girmesiyle hem yeni hem de mevcut (var olan) konutlarda engelli dostu tasarım ve donanım sağlanması zorunlu hale gelmiştir (İsveç Köyişleri ve Altyapı Bakanlığı, Temmuz 2023).

Herhangi bir engele takılmadan seyahat edebilmek engelliler için hayati önem taşımaktadır. İsveç'te toplu taşıma ve durakların erişilebilirliği açısından büyük adımlar atılmıştır (Çılğın, 2021: 142). Bu konuda İsveç hükümeti tarafından “Toplu Taşıma Kanunu” çıkarılmıştır. Amaç, toplu taşıma araçlarının engelli kişiler tarafından güvenli ve bağımsız bir şekilde erişilebilir ve kullanılabilir olmasını sağlamaktır (Toplu Taşıma Kanunu, 2010). Yasanın bir parçası olarak İsveç hükümeti, otobüs ve tramvay durakları gibi tesislerin erişilebilirliğini arttırmak için ülkenin belediyelerini göreve çağırmıştır (Sweden Sverige, 2022). Buna ek olarak, Avrupa Komisyonu yıllık “Erişilebilir Şehirler Ödülleri”ni sunmaktadır. İsveç'te, 2014 yılı için Gothenburg, 2015 yılı için Borås ve 2021 yılı için Jönköping birincilik ödülüne layık görülmüştür (Çılğın, 2021: 142). Bu şehirler ulaşım, eğitim, sağlık barınma ve kültür gibi alanlarda erişilebilirlik standartlarını yükselterek engelli vatandaşların yaşam kalitesini iyileştirmiştir. Ayrıca Försäkringskassan (İsveç'in sosyal sigorta kurumu), seyahat etmekte veya toplu taşımayı kullanmakta büyük zorluk çeken kalıcı engelli kişilere araba yardımı sunmaktadır. Bu destek aynı zamanda fonksiyonel engeli olan çocukların ebeveynlerine de sunulmaktadır. Araç yardımına başvurmak isteyen kişiler, Försäkringskassan tarafından belirlenen kriterleri karşılamalı ve istenen belgeleri sunmalıdır (İsveç Sosyal Sigorta Kurumu, Haziran 2023). Ayrıca “Toplu Taşıma Yolcu Hakları Yasası (2015: 953)”, engelli kişilerin toplu taşıma araçlarına erişimini ve seyahatlerini kolaylaştırmak için 2015 yılında yayınlanmış ve 2023 yılında değiştirilmiştir. Bu yasa, engelli kişilerin ihtiyaçlarına özellikle dikkat edilmesini sağlamak amacıyla, toplu taşıma hizmeti sunan kuruluşlara ve yetkililere bazı yükümlülükler getirmektedir (İsveç Adalet Bakanlığı L3, Haziran 2023). Aynı şekilde, engellilerin topluma katılımını kolaylaştırmak amacıyla, “Ulaştırma Hizmetleri Hakkında Kanun (1997: 736)” yayınlanmıştır. Bu kanun, engelliler için özel olarak düzenlenmiş ulaşım (ulaşım hizmeti) sunan kurum ve kuruluşların sorumluluklarını, haklarını ve yükümlülüklerini belirlemektedir. Kanun, 1997 yılında yürürlüğe girmiş ve engellilerin ulaşım hizmetlerinden yararlanmalarını sağlamak için bir çerçeve oluşturmuştur (İsveç Köyişleri ve Altyapı Bakanlığı RSIB TM, Haziran 2023). Yine ülkede 1998 yılında yürürlüğe giren ve 2023 yılında güncellenen “Trafik Yönetmeliği (1998: 1276)” bulunmaktadır. Bu yönetmelikte “Hareket kabiliyeti kısıtlı kişiler için özel

muafiyetler” bölümünde, engelli vatandaşlar için özel bir park kartı gibi bazı haklar tanınmıştır (İsveç Köyişleri ve Altyapı Bakanlığı RSIB TM, Temmuz 2023).

Toplumdaki herkesin, özelde yaşlı ve engellilerin mal ve hizmetlere kolayca ve bağımsız olarak erişme konusunda eşit hak ve fırsatlara sahip olması gerekir. Hükümet, 2022’de “Erişilebilirlik direktifinin uygulanması” adlı yasa tasarısını Riksdag’a (yasama organı) sunmuştur. Bu tasarının amacı, ortak AB erişilebilirlik yasalarını İsveç mevzuatına aktarmaktır. Ürünler arasında; Bilgisayarlar, akıllı telefonlar, ödeme için kart okuyucular, bilet makineleri, check-in makineleri yer alır. Hizmetler arasında ise; WhatsApp, e-kitaplar ve e-ticaret bulunur. Yasa teklifinin 28 Haziran 2025’te yürürlüğe girmesi bekleniliyor (İsveç Sağlık ve Sosyal İşler Bakanlığı, Haziran 2023). Tasarı, engellilerin dijital hayata dahil edilmesi ve ayrımcılığın önlenmesi adına önemli bir adım olarak görülebilir.

Oy verme, engelli seçmenlere siyasi tercihlerini ifade etme fırsatı veren en önemli demokratik haklardan biridir. Bu seçmenlerin katılımını kolaylaştırmak için bazı düzenlemeler yapılmıştır. Bu konuda hükümet, 2005 yılında “Seçim Yasası (2005:837)” nı çıkarmıştır. Bu yasa çerçevesinde, engelli seçmenlerin oy kullanacakları sandık kurullarının erişilebilir yerlerde olması, engelli seçmenlere refakatçi yardımı verilebilir. Ayrıca sakatlık veya yaşlılık nedeniyle sandık başına gidemeyen seçmenin oy hakkı yasal çerçevede korunmuştur. Bu seçmenler, ikamet ettikleri bölgedeki seçim kuruluna başvurarak gezici sandık (gezici seçmen) talebinde bulunabilirler. Gezici seçmen, seçmenin bulunduğu yere gelerek pusulayı teslim eder ve oyunu alır (İsveç Adalet Bakanlığı L6, Temmuz 2023). Bu hizmet, seçmenlerin demokratik haklarını kullanmalarında kolaylık sağlamak ve seçim güvenliğinin sağlanması için hayata geçirilen bir uygulamadır. Bu sayede toplumdaki her seçmen demokratik haklarından yararlanma olanağına sahip olur.

İsveç engellilik politikası, devlet yetkililerinin onu uygulamadaki sorumluluklarını düzenlemek için yasal çerçeveye dahil edilmiştir. Bu kapsamda “Engelliler Politikasının Uygulanmasında Devlet Makamlarının Sorumluluğu Hakkında Yönetmelik (2001: 526)” uygulamaya konulmuştur. Bu yönetmelik, 2001 yılında yürürlüğe girmiş ve 2001: 526 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanmıştır. Bu yönetmelik, engelli kişilerin topluma dahil edilmesini ve eşitliğini sağlamak için kamu yetkililerinin nasıl çalışması gerektiğini ana hatlarıyla belirtir. Ayrıca kamu makamlarının engellilerin

haklarını ve çıkarlarını korumaya yönelik sorumluluklarını ve yetkilerini tanımlar (İsveç Sosyal İşler Bakanlığı, Haziran 2023).

Hükümet tarafından 2001 yılında “Sosyal Hizmetler Kanunu (2001:453)” çıkarılmıştır. Kanun çerçevesinde, engellilere yönelik sosyal hizmet sunan kurumların ve belediyelerin sorumlulukları belirlenmiştir. Kanunda belediyelerin, engellilerin yaşam kalitesinin yükseltilmesi için gerekli faaliyetleri planlamak ve bu alanda faaliyet gösteren bölgesel ve ulusal kamu kurum ve kuruluşları ile eylemlerini koordine etmekle yükümlü olduğu belirtilmiştir (İsveç Sosyal İşler Bakanlığı, Temmuz 2023). Ayrıca belediyeler, günlük yaşamlarında ciddi zorluklar yaşayan ve ihtiyaç sahibi kişiler için özel hizmetlerle konut sağlamakla görevlendirilmiştir (Dolu, 2019: 99). Bu konuda bir örnek olarak, ülke kendi evlerinde yaşamak isteyen ancak engellilik veya yaşlılık gibi nedenlerle bunu yapmakta zorlanan kişilere destek olmak için 2018 yılında yeni bir kanun çıkarmıştır. “Konut Uyum Ödeneği Hakkında Kanun (2018:222)” adlı bu kanun, konutlarını uygun hale getirmek için yapılması gereken masrafların bir kısmını veya tamamını karşılayan maddi yardım sağlamaktadır (İsveç Sağlık ve Sosyal İşler Bakanlığı, Temmuz 2023).

Engeli ne olursa olsun her insanın sağlıklı bir yaşam sürdürme temel hakkı vardır. Bu nedenle, engelli bireylerin de toplumun diğer üyeleriyle aynı fırsat ve imkanlara sahip olması önem arz etmektedir. Bu bağlamda, 2017 yılında “Sağlık ve Tıbbi Hizmetler Yasası (2017:30)” yayımlanmıştır. Bu yasa, EHİS'nin 25. maddesine atıfta bulunarak, ülkede ikamet eden her bireyin sağlık hizmetlerine eşit erişim hakkını tanımaktadır (Bölüm: 3). Bu hizmetlere erişimin sağlanmasından il meclisleri, bölgeler ve belediyeler sorumludur. Bu mevzuatta ağır ve sürekli/kalıcı engelliler için özel bir yükümlülük bulunmaktadır. Bu yükümlülükler, yasanın temel ilkelerinden biri olan insan onuruna saygı gösterilmesinin yanı sıra ağır ve kalıcı engelli kişilerin yaşamlarının iyileştirilmesi ve topluma katkı sağlanması için elzemdir (Bölüm: 5) (İsveç Sosyal İşler Bakanlığı, Ağustos 2023). Ayrıca EHİS'ye göre İsveç hükümeti, engellilerin ihtiyaç duyduğu bakım ve desteği sağlamak zorundadır. 1986 tarihli “İsveç Bakım Yasası”na göre, zihinsel engelli kişilere bakım sağlayan tüm geleneksel kurumların kapatılması ve yerine bireysel bakım hizmetlerinin geçmesi öngörülmüştür. Engellilerin topluma kazandırılmasında önemli bir adım olan bakım kurumlarının kapatılması 1990'lı yılların ortalarında tamamlanmıştır. Bu süreçte engelliler, ihtiyaçlarına göre tasarlanmış evlere veya küçük grup evlerine yerleştirilmiştir (Dolu, 2019: 96). Bu, engellilerin haklarının hem tanınması hem de geliştirilmesi yönünde

önemli bir adım olarak görülebilir. Engelli bireylerin ikamet ettikleri yeri seçmeleri ve bağımsızlıklarını önemli boyutta artırmaları aynı zamanda sosyal katılımlarını ve özgüvenlerini de pekiştirmektedir.

İsveç, 1979 yılında sağır bireyleri iki dilli olarak tanıyan ve böylece dolaylı olarak İsveç İşaret Dili'ni ayrı bir dil olarak kabul eden dünyadaki ilk ülke olmuştur. Bu durum, İsveç İşaret Dili'nin eğitim dili olarak kullanıldığı ve İsveççe'nin ise sağır çocuklar için ikinci bir dil olarak yazıldığı iki dilli ve iki kültürlü bir eğitim politikasının uygulanmasına yol açmıştır. 2009 yılında ise İsveç İşaret Dili, bir "Dil Yasası (2009:600)" kapsamında resmi olarak tanınmıştır (Pedersen, 2022). Bu yasa çerçevesinde, İşitme engelli bireyler, işitme güçlüğü çekenler ve işaret dili gereksinimi duyan diğer bireylere, İsveç işaret dilini öğrenme, geliştirme ve kullanma fırsatı sunulmaktadır. Bu yasa, bu bireylerin işaret dilini etkin bir şekilde kullanmalarını teşvik etmeyi ve iletişimlerini sağlamlaştırmayı amaçlamaktadır (İsveç Kültür Bakanlığı, Mayıs 2023).

VI. DANİMARKA VE İSVEÇ'İN ENGELLİLERE İLİŞKİN YASAL DÜZENLEMELERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

Danimarka ve İsveç, engellilerin toplumun diğer bireyleri gibi sosyal hayata tam katılımı için gerekli olan yasal düzenlemeler açısından Avrupa liderleri arasında yer almaktadır. Her iki ülke de engellilerin haklarının korunması ve ayrımcılığın önlenmesi, eğitim ve istihdam olanaklarının sağlanması, erişilebilirlik ve sağlık hizmeti alanlarında adımlar atılması amacıyla çeşitli yasa ve yönetmelikleri hayata geçirmiştir. Bu amaçla yapılan düzenlemeler, engellilerin hakları ile fırsat eşitliğini ve yaşam standartlarını önemli ölçüde etkileyen unsurlardır. Bu bağlamda, bahsi geçen ülkelerin engellilere ilişkin yasal düzenlemeleri karşılaştırmalı olarak aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 2: Engelliler için Yasal Düzenlemelerin Ülke Bazında Karşılaştırılması

| YASAL DÜZENLEMELER | | |
|--------------------------------------|---|--|
| KONU | DANİMARKA | İSVEÇ |
| Ayrımcılık Yapmama ve Eşitlik | Danimarka Krallığı Anayasası Danimarka Zihinsel Gerilik Yasası Engelliğe Dayalı Ayrımcılığın Yasaklanmasına İlişkin Kanun İşgücü Piyasasında Ayrımcılığın Yasaklanması Eşit Muamele Kurulu Hakkında Kanun | Ayrımcılık Yasası Çocuklara ve Okul Öğrencilerine Yönelik Ayrımcılığı ve Diğer Aşağılayıcı Muameleleri Yasaklayan Kanun |
| İstihdam | Mesleklerde Özürlülere Tazminat Hakkında Kanun Danimarka Zihinsel Gerilik Yasası Genç Engelli İnsanlar İçin Eğitim Kanunu | Belirli İşlevsel Engelli Kişilere Destek Ve Hizmeti Düzenleyen Yasa Çalışma Kapasitesinin Azalmasına Neden Olan Engelliler İçin Özel Çabalar Hakkında Yönetmelik |
| Eğitim | Genç Engelli İnsanlar İçin Eğitim Kanunu Devlet Eğitim Desteği Yasası Danimarka Zihinsel Gerilik Yasası | Belirli İşlevsel Engelli Kişilere Destek ve Hizmeti Düzenleyen Yasa |
| Erişilebilirlik | İmar Kanunu Yaşlılar ve Engelliler İçin Barınma Kanunu Kamu sektörü kuruluşlarının web sitelerinin ve mobil uygulamalarının erişilebilirliği hakkında kanun Danimarka Dil Konseyi Yasası'na bir ek | Planlama Ve İnşaat Kanunu Toplu Taşıma Kanunu Erişilebilirlik Direktifinin Uygulanması Ulaştırma Hizmetleri Hakkında Kanun Seçim Yasası Dil Yasası Toplu Taşıma Yolcu Hakları Yasası Trafik Yönetmeliği |
| Sağlık | Danimarka Sağlık Yasası | Sağlık ve Tıbbi Hizmetler Yasası İsveç Bakım Desteği |
| Engelli Haklarının Korunması | Danimarka Zihinsel Gerilik Yasası | Engelliler Politikasının Uygulanmasında Devlet Makamlarının Sorumluluğu Hakkında Yönetmelik |
| Sosyal Hizmet | Sosyal Hizmet Kanunu | Sosyal Hizmet Kanunu Konut Uyum Ödeneği Hakkında Kanun |

Tablo üzerinden bir değerlendirme yapılacak olursa, Danimarka ve İsveç'te engellilerle ilgili yasal düzenlemeler farklı adlar altında anılsa da içerik olarak pek çok ortak noktaya sahiptir. Bu, söz konusu düzenlemelerin içerik açısından birçok benzerliği olduğu anlamına gelir. Görüldüğü üzere, her iki ülke de ayrımcılık ve eşitlik konusunda yasal hükümlere sahip olmakla birlikte eğitim ve istihdamın yanı sıra erişim,

sağlık ve sosyal hizmetler ile engelli haklarının güvence altına alınması alanlarında önemli mesafeler kat etmiştir. Bu, Danimarka ve İsveç'in engelli insanların refahını ve sosyal içermesini teşvik etme konusunda benzer yaklaşımlara sahip olduğunu göstermektedir. Tabloda yer alan konulardan bazıları daha detaylı incelendiğinde;

Öncelikle her iki ülke de temel strateji/tutum olarak ayrımcılık yapmama ve eşitlik ilkesini benimsemiştir. Bu bağlamda, her iki ülkenin ortak hedefleri, engelliliğe dayalı ayrımcılığın yasaklanması ve işgücü piyasasında ayrımcılığın önlenmesidir. Bu tür düzenlemeler, ayrımcılığı ortadan kaldırmak ve toplumda eşitliği teşvik etmek için tasarlanmıştır. Tabloya bakıldığında, her iki ülkede de engellilere karşı ayrımcılığı önlemek için erişim dışındaki diğer konulara göre daha fazla yasal düzenleme bulunmaktadır. Bu, engellilere yönelik ayrımcılığın ciddi bir sorun olduğu, her iki tarafın da bunun farkında olduğu ve bununla mücadele etmek için gerekli adımları attığı anlamına gelir. Ayrıca engelli kişilerin haklarını korumak ve geliştirmek için uluslararası düzeyde alınan önlemlerin etkisini de vurgulamaktadır.

Erişilebilirlik konusunda, her iki ülkenin de imar kanunları ve dil yasaları bulunmaktadır. Ayrıca kamu sektörü kuruluşlarının web sitelerinin ve mobil uygulamalarının erişilebilirliği hakkında kanun Danimarka'da, Toplu Taşıma Kanunu, Toplu Taşıma Yolcu Hakları Kanunu ile Seçim Yasası ise İsveç'te dikkat çekmektedir. Bu düzenlemelerin amacı, engellilerin sosyal hayata tam ve etkin bir şekilde katılabilmeleri için erişim engellerinin kaldırılmasıdır. Her iki ülkenin de öncelikli konularından biri olan erişim alanındaki yasal düzenlemeler diğer alanlarda alınan tedbirlere göre daha kapsamlı ve etkili olmuştur.

Eğitim konusunda, genç engelli insanlar için Eğitim Yasası ve Devlet Eğitim Destegi Yasası Danimarka'da, Belirli İşlevsel Engelli Kişilere Destek ve Hizmeti Düzenleyen Yasa ise İsveç'te dikkat çekmektedir. Bu düzenlemelerin amacı, engelli kişiler için eğitim sisteminde eğitim fırsatlarına erişimini ve eğitim sürecinde eşitliği teşvik etmeyi sağlamaktır. Sağlık alanında, Danimarka'da Sağlık Yasası, İsveç'te ise Sağlık ve Tıbbi Hizmetleri Yasası dikkat çekmektedir. Bu düzenlemelerin amacı, engelli bireylerin sağlık hizmetlerine erişimini güvence altına almak ve sağlık hizmetlerinde eşitlik ilkesini sağlamaktır. Sosyal hizmetler konusunda, her iki ülkede de sosyal hizmet kanunları bulunmaktadır. Bu kanunlar, engelli bireylere sosyal hizmetlerin sunumunu ve desteklenmesini düzenlemektedir.

SONUÇ

Engelli bireyler, hayatın her alanında eşit fırsatlara sahip olma hakkına sahiptir. Bu hak, engellilerin topluma etkin bir şekilde katılımını, başkalarına muhtaç olmadan bağımsız olarak yaşamını sürdürmesini ve esenliğini iyileştirmek/artırmak için temel bir ilkedir. Diğer bir deyişle bu hak, engellilerin toplumun ayrılmaz bir parçası olduğu ve insan haklarına saygı gösterilmesi gerektiği inancına dayanmaktadır. Bu konu, dünya çapında her ülkenin sorumluluğu altındadır. Bu amaç doğrultusunda devletler, engellilere yönelik erişilebilirlik, ayrımcılık yapmama, eğitim, istihdam, sağlık vb. konularda engellilerin toplumun diğer üyelerine verilen haklarla eşit bir şekilde yararlanabilmesi için çeşitli yasal düzenlemeler uygulamıştır. Bu yasal düzenlemeler, engellilerin insan onuruna yakışır bir yaşam sürmelerine, potansiyellerini geliştirmelerine ve topluma katkıda bulunmalarına olanak tanımaktadır. Bu ülkeler arasından rol model sağlayan İskandinav ülkelerine, çalışmamızın da mihenk taşı oluşturduğu Danimarka ve İsveç örnek gösterilmiştir.

İki İskandinav ülkesi olan Danimarka ve İsveç'te engellilik kavramının içerimlerine bakarsak, bu ülkelerdeki engellilik tanımının EHİS'ye uygun olduğunu gözlemleyebiliriz. Sözleşme'nin 1. maddesine göre engellilik, uzun süreli fiziksel (bedensel), zihinsel, ruhsal veya duyuşsal bozukluklarla birlikte bir veya birkaç etkileşimli katılım kısıtlamasından kaynaklanan bireysel ve toplumsal engelleri ifade eder. Bu sözleşme, engellilerin haklarının korunması ve geliştirilmesine ilişkin uluslararası bir belge olarak kabul edilmiştir. Ancak, bu sözleşmeye taraf ülkeler arasında yer alan bu ülkelerde demografik yapı, ekonomik ve siyasi politika gibi faktörlere bağlı olarak engelli nüfusun sayısı ve oranı farklılık göstermiştir.

Bu araştırmada, engellilere karşı ayrımcılık yapılmaması ve eşitlik, erişilebilirlik, eğitim, istihdam, sağlık ve sosyal hizmetler gibi alanlarda söz konusu ülkelerin yasal düzenlemeleri analiz edilmiştir. Bu analiz doğrultusunda, engellilerin refah düzeyini etkileyen yasal çerçevedeki düzenlemelerin iki ülke arasındaki benzerlikler ve farklılıkları karşılaştırılmıştır. İki ülkenin engellilere yönelik yasal düzenlemelerindeki benzerlikler dikkate alındığında; her iki ülke de ayrımcılığın önlenmesi ve eşitlik ilkesinin sağlanması konusunda kararlılık göstermiş, engellilerin istihdam olanaklarını artırmak için düzenlemeler yapmış ve eğitim imkanlarını genişletmiştir. Ayrıca erişilebilirlik konusunda önemli adımlar atılmış olup, bu adımlar/gelişmeler her iki ülke için elzemdir. Ancak engellilere yönelik yasal düzenlemelerin uygulamaları ise

ülkeden ülkeye farklılık göstermiştir. Danimarka, engellilere tazminat hakkı sağlama konusunda belirli düzenlemelere sahipken, İsveç'te bu konuda bir düzenleme bulunmamaktadır. Ayrıca Danimarka hükümeti, Danimarka Sağlık Yasası kapsamında engelliler için sağlık hizmetleri sağlamışken, İsveç hükümeti Sağlık ve Tıbbi Hizmetler Yasası ve İsveç Bakım Desteği kapsamında hizmetler sunmuştur.

Bahsi geçen ülkelerin engellilere yönelik yasal düzenlemeleri genel olarak incelendiğinde bu düzenlemelerin oldukça kapsamlı ve bu kişilere karşı koruyucu nitelikte olduğu gözlemlenmiştir. Çalışmada, bu iki ülkenin engelliler için olumlu bir örnek teşkil etmesine ve iyi rol modeller oluşturmasına rağmen bu kişilere yönelik düzenlemelerin daha fazla iyileştirilmesi/geliştirilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Bu bağlamda konu bazında bazı öneriler aşağıda sıralanmıştır:

- **Erişilebilirlik:** Engelli kişiler için erişilebilirliğe ilişkin standartların sürekli güncel tutulması ve azami ölçüde iyileştirilmesi, diğer hizmetlerin bu kişiler için konforlu/ulaşılabilir hale getirilmesi açısından hayati önem taşımaktadır. Bu bağlamda, Danimarka ve İsveç deneyimleri göz önünde bulundurularak, engelli kişilerin gündelik yaşamlarında karşılaştıkları engelleri aşmalarına yardımcı olacak daha kapsamlı ve etkili erişilebilirlik politikaları ve uygulamaları geliştirilebilir.
- **Ayrımcılık:** Bu, engellilerin toplumda eşit hak ve fırsatlardan yararlanmasını engelleyen bir sorundur. Bu bağlamda, işverenlerin engellilere yönelik ayrımcı uygulamalardan kaçınmasına yardımcı olmak için devlet kurumları, bağımsız kuruluşlar ve dernekler aracılığıyla yasal normlar ve düzenleyici mekanizmalar geliştirilebilir.
- **Eğitim:** Bu, toplumun tüm kesimlerine fırsat eşitliği sağlanması açısından önemli bir noktadır. Danimarka ve İsveç'in yasal düzenlemeleri bu yönde önemli adımlar atmış olsa da, daha geniş politikalar geliştirilebilir ve engellilerin eğitim sürecinde karşılaştıkları engeller kaldırılabilir. Ayrıca engelli bireylerin eşit haklara sahip olduğunu vurgulayan toplumsal bilinçlendirme çalışmaları ve eğitim programları uygulanabilir.
- **İstihdam:** Toplumun diğer önemli bir sorunu olan bu konu, engellilerin hem kendileri hem de ülke ekonomisi için iş hayatına katılmasında fayda sağlamaktadır. Bu ülkelerde engellilerin işgücüne katılımını teşvik edecek mesleki eğitim programları ve staj olanakları azami ölçüde sunulmalıdır. Ayrıca söz

konusu ülkelerde belediye veya kamu kurumlarında engelli personel istihdamını incelenerek derinlemesine bir durum analizi yapılabilir.

- **Engelli Hakları:** Bu ülkelerdeki mevcut düzenlemeler, engellilerin haklarının güvence altına alınması için önemli bir zemin oluşturmuştur. Ancak, önemli olan bu hakların aktif olarak uygulamaya geçirilmesi ve takip edilmesidir. Bu bağlamda, ilgili kurumlar ve STK'lar arasındaki işbirliğini artırarak engellilerin haklarının korunmasına yönelik mekanizmalar güçlendirebilir.
- **Politika ve Kaynak Yönetimi:** Engelli politikalarının etkili bir şekilde uygulanmasını/yürütülmesini ve kaynakların verimli kullanılmasını sağlamak için her iki ülkenin yetkili makamları bütçeleme ve kaynak tahsisi açısından özel stratejiler geliştirmelidir.
- **Başka Ülkelerle Karşılaştırmalı Analiz:** Danimarka ve İsveç'in yasal düzenlemelerinin, başta İskandinav ülkeleri olmak üzere diğer Avrupa ülkelerindeki benzer uygulamalar ile karşılaştırılması, benzer araştırma yapmak isteyen araştırmacılara farklı yaklaşım ve politikaları belirleme konusunda yardımcı olabilir.

Yukarıdaki önerilerin genel niteliği, her iki ülkede de engellilerin refah düzeyini önemli derecede iyileştirmek ve daha eşit bir toplum yaratmak için çeşitli önlemlerin alınmasına katkı sağlamasıdır. Bu önerileri uygulayarak, engelli insanların hayat kalitesini yükseltmek ve daha kapsayıcı bir toplum yaratmak mümkün olacaktır. Sonuç itibarıyla, bu çalışma, engellilik konusunda çalışan politika yapımcılar ile araştırmacılar ve diğer ilgili paydaşlar için pratik bir rehber görevi görecek ve gelecekte diğer İskandinav ülkelerinde de uygulanması planlanan engellilik politikalarının geliştirilmesine katkıda bulunacaktır.

KAYNAKÇA

- Atlas Alliance (Mayıs 2023). *Longterm Development*. 24.05.2023 tarihinde <https://www.atlas-alliansen.no/en/longterm-development> adresinden alındı.
- Avrupa konseyi (2012). *Danimarka Hakkında Ecri Raporu (Dördüncü İzleme Döngüsü)*. CRI(2012)25. STRAZBURG Cedex
- Balashova, S.A. ve Abramova, A.A. (2016). Innovation And Productivity: The Case Of Nordic Countries. *RUDN Journal of Economics*, 29 (1), 88-98.
- BDEEX (Haziran 2023). *Danimarka'da Nüfus*. 22.06.2023 tarihinde <https://bdeex.com/nasele-nye/denmark/?ysclid=lgcpz08a813587555> adresinden alındı.
- Berggren, U. J., Emilsson, U. M. & Ann-Sofie Bergman, A. S. (2021). Strategies Of Austerity Used In Needs Assessments For Personal Assistance – Changing Swedish Social Policy For Persons With Disabilities, *European Journal of Social Work*, 24 (3), 380-392, DOI: 10.1080/13691457.2019.1639627
- Beru (2019). *Den Årlige Tilgængelighedsrapport For Den Danske Stat*, 2019. 23.07.2023 tarihinde <https://gobasic.dk/webtilgaengelighed-wcag-21/publikationer/tilgaengelighedsrapport-danske-stat-okt-2019-> adresinden alındı.
- Birleşmiş milletler genel kurulu. (2007). *Convention On The Rights Of Persons With Disabilities And Optional Protocol*. 18.08.2023 <https://www.un.org/disabilities/documents/convention/convoptprot-e.pdf> adresinden alındı.
- Birleşmiş Milletler, Ekonomik ve Sosyal İşler Dairesi, Nüfus Bölümü (Haziran 2023). *Danimarka Nüfusu 2023 (Canlı)*. 19.08.2023 tarihinde <https://worldpopulationreview.com/countries/denmark-population> adresinden alındı.
- Çilgin, T. (2021). Sosyal Demokrat Refah Devletlerinin Engellilere Yönelik Sosyal Politikaları: İsveç Örneği, *AUSBD*, 4 (8), 129-152
- Daily Scandinavian (Şubat 2023). *Accessible Region: Touring Scandinavian Countries With A Disability*. 18.08.2023 <https://www.dailyscandinavian.com/accessible-region-touring-scandinavian-countries-with-a-disability/> adresinden alındı.
- Danimarka Çalışma Bakanlığı (Mayıs 2023). *Bekendtgørelse Af Lov Om Kompensation Til Handicappede I Erhverv M.V.* LBK nr 71 af 08/02/2008 (Historisk). Journalnummer: Beskæftigelsesmin. Arbejdsmarkedstyrelsen, j.nr. 08201352

- Danimarka Çalışma Bakanlığı (Nisan 2023). *İşgücü Piyasasında Ayrımcılığın Yasaklanması Vb. Kanununun Yayımlanması*. 24/08/2017 tarih ve 1001 sayılı LBK (Uygulanabilir). Dergi numarası: Çalışma Bakanlığı, no. 20165962
- Danimarka Çalışma Bakanlığı (Temmuz 2023). *Bekendtgørelse Af Lov Om Ligebehandlingsnævnet*. LBK nr 1230 af 02/10/2016 (Gældende). Journalnummer: Beskæftigelsesmin., jnr. 20165962
- Danimarka İçişleri ve Sağlık Bakanlığı (Temmuz 2023). *Bekendtgørelse Af Sundhedsloven*. LBK nr 1286 af 02/11/2018 (Historisk). Journalnummer: Sundheds og Ældremin., j.nr. 1807143
- Danimarka Maliye Bakanlığı (Ağustos 2023). *Lov Om Tilgængelighed Af Offentlige Organers Websteder Og Mobilapplikationer*. LOV nr 692 af 08/06/2018 (Gældende). Journalnummer: Finansmin., Digitaliseringsstyrelsen, j.nr. 20161277
- Danimarka Sosyal İşler, İskân ve Yaşlılar Bakanlığı (Haziran 2023). *Bekendtgørelse Af Byggeloven*. LBK nr 1178 af 23/09/2016 (Gældende). Journalnummer: Transport og Bygningsmin., j.nr. 20162943
- Danimarka Sosyal İşler, İskân ve Yaşlılar Bakanlığı (Mart 2023). *Bekendtgørelse Af Lov Om Social Service*. LBK nr 102 af 29/01/2018 (Historisk). Journalnummer: Børne og Socialmin., j.nr. 2018474
- Danimarka Sosyal İşler, İskân ve Yaşlılar Bakanlığı (Mayıs 2023). *Engelliliğe Dayalı Ayrımcılığın Yasaklanmasına İlişkin Kanun*. 08/06/2018 tarih ve 688 sayılı KHK (Uygulanabilir). Dergi numarası: Çocuk ve Sosyal İşler Bakanlığı, j.nr. 20171186
- Danimarka Sosyal İşler, İskân ve Yaşlılar Bakanlığı (Şubat 2023). *Bekendtgørelse Af Lov Om Boliger For Ældre Og Personer Med Handicap*. LBK nr 666 af 17/06/2010 (Gældende). Journalnummer: Socialmin., j.nr. 200671
- Danimarka Sosyal İşler, İskân ve Yaşlılar Bakanlığı (Temmuz 2023). *SU Handicaptillæg Ordbindhed*. KEN nr 10270 af 20/12/2017 (Gældende). Journalnummer: 2016633043501
- Danish Institute for Human Rights (2020). *Human Rights In Denmark 2020 Annual Report To The Danish Parliament*. ISBN: 978-87-93893-40-5. Wilders Plads 8K – 1403 Copenhagen K, Denmark.
- Demir, İ. (2016). *Engellilerin Mesleki Eğitimi ve İstihdamı Kapsamında İşkur'un Rolü Ve Etkinliği*. Yayımlanmamış Uzmanlık Tezi, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü, Ankara.

- Derksen, A. (2021). *Early Developments: From Charity To State Welfare*. 9.10.2023 tarihinde <https://nordics.info/show/artikel/disability-policies-and-movements-in-the-nordic-countries-since-1945> adresinden alındı.
- DH (Temmuz 2023). *Danske Handicaporganisationer*. 23.07.2023 tarihinde <https://www.handicap.dk/english> adresinden alındı.
- DHF (Mayıs 2023). *The Danish Association Of The Physically Disabled*. 12.05.2023 tarihinde <https://danskhandicapforbund.dk/en/#gsc.tab=0> adresinden alındı.
- Dolu, E. (2019). *Avrupa Birliği Ülkelerinde ve Türkiye'de Engellilere Yönelik Bakım Politikaları ve Uygulamaları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Ertem, S. (2010). *Avrupa Ülkelerinde Engellilere İlişkin Güncel Politikalar ve Uygulamalar*. İzmir Ticaret Odası. İzmir.
- European Union (2021). *European Semester 2020-2021 Country Fiche On Disability – Denmark*. ISBN 978-92-76-32178-1 DOI 10.2767/005311 KE-02-21-336-EN-N. Luxembourg
- FDDDB (Temmuz 2023). *Foreningen Danske DøvBlinde*. 23.07.2023 tarihinde <https://www.fddb.dk/english> adresinden alındı.
- Folketinget (2009). *Danmarks Riges Grundlov Af 5. Juni 1953 Tronfølge Lov Af 27. Marts 1953*. 23.07.2023 https://menneskeret.dk/sites/menneskeret.dk/files/media/dokumenter/om_os/om_menneskerettigheder_diverse/danmarks_riges_grundlov.pdf adresinden alındı.
- FUB (Temmuz 2023). 23.07.2023 tarihinde <https://www.fub.se/> adresinden alındı.
- Garrels, V. ve Sigstad, H. M. H. (2021). Employment For Persons With Intellectual Disability In The Nordic Countries: A Scoping Review. *Wiley Jarid*, (34), 993–1007. DOI: 10.1111/jar.12880
- Gustafsson, J., Peralta, J.P. & Danermark, B. (2014). The Employer's Perspective: Employment Of People With Disabilities In Wage Subsidized Employments. *Scandinavian Journal of Disability Research*, 16 (3), 249-266, <http://dx.doi.org/10.1080/15017419.2013.785976>
- Hakala, K., Björnsdóttir, K., Lappalainen, S., Jóhannesson, I. A. & Teittinen, A. (2018). Nordic Perspectives On Disability Studies In Education: A Review Of Research In Finland And Iceland. *Education Inquiry*, 9 (1), 78–96. <https://doi.org/10.1080/20004508.2017.1421390>

- Høgelund, J. ve Pedersen, J. G. (2002). Active Labour Market Policies for Disabled People in Denmark. *The Open Labour Market, Socialforskningsinstituttet The Danish National Institute of Social Research*.
- İDDC (Mayıs 2023). *International Disability and Development Consortium*. 18.05.2023 tarihinde <https://www.iddcconsortium.net/> adresinden alındı.
- İfoNTD (Mayıs 2023). *FFO : Norwegian Federation of Organizations of Disabled People*. 18.05.2023 tarihinde <https://www.infontd.org/organization/ffo-norwegian-federation-organizations-disabled-people> adresinden alındı.
- İsveç Adalet Bakanlığı L3 (Haziran 2023). *Lag (2015:953) Om Kollektivtrafikresenärers Rättigheter*. 23.06.2023 tarihinde https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/lag-2015953-om-kollektivtrafikresenarers_sfs-2015-953/ adresinden alındı.
- İsveç Adalet Bakanlığı L6 (Temmuz 2023). *Vallag (2005:837)*. 12.07.2023 tarihinde https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/val-lag-2005837_sfs-2005-837/ adresinden alındı.
- İsveç Çalışma Bakanlığı (Ağustos 2023). *Förordning (2000:630) Om Särskilda Insatser För Personer Med Funktionshinder Som Medför Nedsatt Arbetsförmåga*. 09.08.2023 tarihinde https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/forordning-2000630-om-arbet_sfs-2000-630/ adresinden alındı.
- İsveç Çalışma ve İstihdam Bakanlığı (Haziran 2023). *Diskrimineringslag (2008:567)*. 27.06.2023 tarihinde <https://faolex.fao.org/docs/pdf/swe217324.pdf> adresinden alındı.
- İsveç Eğitim, Araştırma ve Kültür Bakanlığı (Ağustos 2023). *Swedish Code of Statutes Act Prohibiting Discrimination and Other Degrading Treatment of Children and School Students (2006:67)*. 02.08.2023 tarihinde https://www.ilo.org/dyn/natlex/natlex4.detail?p_lang=en&p_isn=73399 adresinden alındı.
- İsveç Köyüşleri ve Altyapı Bakanlığı (Temmuz 2023). *Plan- och bygglag (2010:900)*. 18.07.2023 tarihinde https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/plan--och-bygglag-2010900_sfs-2010-900/ adresinden alındı.
- İsveç Köyüşleri ve Altyapı Bakanlığı RSIB TM (Haziran 2023). *Lag (1997:736) Om Färdtjänst*. 11.06.2023 tarihinde <https://rkrattsbaser.gov.se/sfst?bet=1997:736> adresinden alındı.
- İsveç Köyüşleri ve Altyapı Bakanlığı RSIB TM (Temmuz 2023). *Trafikförordning (1998:1276)*. 19.07.2023 tarihinde <https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/>

svensk-forfattningssamling/trafikforordning-19981276_sfs-1998-1276/ adresinden alındı.

İsveç Kültür Bakanlığı (Mayıs 2023). *Språklag (2009:600)*. 12.05.2023 tarihinde https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/spraklag-2009600_sfs-2009-600/ adresinden alındı.

İsveç Sağlık ve Sosyal İşler Bakanlığı (Haziran 2023). *Regeringens Proposition 2022/23:42 Genomförande Av Tillgänglighetsdirektivet*. Prop. 2022/23:42. Stockholm

İsveç Sağlık ve Sosyal İşler Bakanlığı (Temmuz 2023). *Lag (2018:222) Om Bostadsanpassningsbidrag*. 17.07.2023 tarihinde <https://rkrattsbaser.gov.se/sfst?bet=2018:222> adresinden alındı.

İsveç Sosyal İşler Bakanlığı (Ağustos 2023). *Hälso- Och Sjukvårdslag (2017:30)*. 13.08.2023 tarihinde https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/halso--och-sjukvardslag_sfs-2017-30/ adresinden alındı.

İsveç Sosyal İşler Bakanlığı (Haziran 2023). *Förordning (2001:526) Om De Statliga Myndigheternas Ansvar För Genomförande Av Funktionshinderspolitiken*. 24.06.2023 tarihinde https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/forordning-2001526-om-de-statliga_sfs-2001-526/ adresinden alındı.

İsveç Sosyal İşler Bakanlığı (Haziran 2023). *Lag (1993:387) Om Stöd Och Service Till Vissa Funktionshindrade*. 27.06.2023 tarihinde https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/lag-1993387-om-stod-och-service-till-vissa_sfs-1993-387/ adresinden alındı.

İsveç Sosyal İşler Bakanlığı (Temmuz 2023). *Socialtjänstlag (2001:453)*. 17.07.2023 tarihinde https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/socialtjanstlag-2001453_sfs-2001-453/ adresinden alındı.

İsveç Sosyal Sigorta Kurumu (Haziran 2023). *Car Allowance For An Adult*. 28.06.2023 tarihinde <https://www.forsakringskassan.se/english/disability/car-allowance-for-an-adult> adresinden alındı.

İzlanda Hükümeti (Ağustos 2023). 08 Ağustos 2023 tarihinde <https://www.government.is/> adresinden alındı.

Kehitysvammaliitto (Temmuz 2023). 22 Temmuz 2023 tarihinde <https://www.kehitysvammaliitto.fi/> adresinden alındı.

- Keleş, S., Braak, D.O ve Munthea, E. (2022). İskandinav Ülkelerinde Özel Eğitim İhtiyacı Olan Öğrencilerin Dahil Edilmesi: Sistematik Bir Kapsam Belirleme İncelemesi. *İskandinav Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 1-16. DOI: 10.1080/00313831.2022.2148277
- Krämer, S., Möller, J. & Zimmermann, F. (2021). Inclusive Education of Students With General Learning Difficulties: A Meta-Analysis. *Review of Educational Research*, 91 (3), 432–478. DOI: <https://doi.org/10.3102/0034654321998072>.
- LEV (Temmuz 2023). *Livet Med Udviklingshandicap*. 23.07.2023 tarihinde <https://www.lev.dk/> adresinden alındı.
- Merrick, J., Uldall, P. & Volther, J. (2014). Intellectual And Developmental Disabilities: Denmark, Normalization, And De-Institutionalization. *Frontiers in Public Health | Child Health and Human Development*, 2 (161), 1-3. doi: 10.3389/fpubh.2014.00161
- Mitra, S. (2006). Yetenek yaklaşımı ve engellilik. *Engellilik Politikaları Çalışmaları Dergisi*, 16 (4), 236-247.
- NNDR (Mayıs 2023). *Nordic Network on Disability Research*. 24.05.2023 tarihinde <http://nnnr.org/> adresinden alındı.
- Nordens välfärdscenter (Haziran 2023). *Funktionshinder Samlad Kunskap Om Funktionshinder Arbetet I Norden*. 04.06.2023 tarihinde <https://nordicwelfare.org/funktionshinder/> adresinden alındı.
- Nordens välfärdscenter (Mayıs 2023). *Rådet För Nordisk Samarbeid Om Funksjonshinder Årsrapport 2022*. DOI: 10.52746/JRPE5367. Box 1073, SE-101 39 Stockholm.
- Nordic Health & Welfare Statistics (Mayıs 2022). *Services To People With Disabilities*. 11.08.2023 <https://nhwstat.org/welfare/disability/services-people-disabilities> adresinden alındı.
- OHCHR. (Haziran 2023). *View The Ratification Status By Country Or By Treaty*. 1.06.2023 tarihinde https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/TreatyBodyExternal/Treaty.aspx?Treaty=CRPD adresinden alındı.
- Orhan, S. (2013). *Türkiye’de Özürlü Dostu İstihdam Politikaları (Durum Analizi Ve Öneriler)*. Ankara: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Eğitim ve Araştırma Merkezi Yayınları
- Pedersen, E.E. (2022). *Signed Languages In The Nordic Countries*. 18.06.2023 tarihinde <https://nordics.info/show/artikel/signed-languages-in-the-nordic-countries> adresinden alındı.
- Regeringskansliet (Ağustos 2023). *Pressträff Med Anledning Av Det Försämrade Säkerhetsläget*. 24.08.2023 tarihinde <https://www.regeringen.se/> adresinden alındı.

- Regjeringen.no (Ağustos 2023). 08 Ağustos 2023 tarihinde <https://www.regjeringen.no/> adresinden alındı.
- Ruijs, N.M. ve Peetsma, T.T.D. (2009). Effects Of Inclusion On Students With And Without Special Educational Needs Reviewed. ELSEVIER, *Educational Research Review*, 4, 67–79.
- SCB (Haziran 2023). *Every Third Person With Disability Has Faced Discrimination At Work*. 23.06.2023 tarihinde <https://www.scb.se/en/finding-statistics/statistics-by-subject-area/labour-market/disabled-persons/the-labour-market-situation-for-people-with-disabilities/pong/statistical-news/the-labour-market-situation-for-people-with-disability-2022/> adresinden alındı.
- SIDA (Mayıs 2023). *The Swedish International Development Cooperation Agency*. 18.05.2023 tarihinde <https://www.sida.se/en> adresinden alındı.
- Social- Och Hälsovårdsministeriet (Ağustos 2023). *Funktionsrättspolitik*. 08.08.2023 tarihinde <https://stm.fi/sv/handikappolitik> adresinden alındı.
- Sweden Sverige (2022). *Full Participation In Society Is The Top Goal In Sweden's Disability Policy*. 22.06.2023 tarihinde <https://sweden.se/life/equality/disability-policy> adresinden alındı.
- The Danish Institute For Human Rights (2017). *Human Rights In Denmark Status 2016-2017*. Christoffersen J., Holck, L., Dyrborg U., Kiørboe E., Badse C. (Ed.), 2017 The Danish Institute for Human Rights Denmark's National Human Rights Institution, Copenhagen.
- The Ministry Of Social Affairs, Housing And Senior Citizens (Ağustos 2023). *The Ministry Of Social Affairs, Housing And Senior Citizens Is Responsible For The Following Policy Areas*. 08.08.2023 tarihinde <https://english.sm.dk/> adresinden alındı.
- Toplu Taşıma Kanunu (2010). SFS 2010:1065. İsveç Tüzüğü
- Tümerkan Albayrak, E. (2017). Sosyal Devlet Modelleri: Sosyal Demokrat Model, İsveç-Norveç Örneği. *Sosyal Çalışma Dergisi*, 1 (1), 64-100
- UNCRPD (2006). *Convention on the Rights of Persons With Disabilities and Optional Protocol*. New York. 23.07.2023 tarihinde <https://www.un.org/disabilities/documents/convention/convoptprot-e.pdf> adresinden alındı.
- UNESCO. (2017). *Eğitimde Kapsayıcılığı ve Eşitliği Sağlamak İçin Bir Rehber*. Cenevre: UNESCO IBE. https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf000_2482_54.

- United Nations (2014). *Convention on the Rights of Persons with Disabilities. Committee on the Rights of Persons with Disabilities Eleventh session*. General comment No. 2 (2014). CRP-D/C/GC/2, GE.14-03313 (E)
- VIVE (2021). *Mennesker Med Handicap Hverdagsliv Og Levevilkår 2020*. e-ISBN: 978-87-7119-977-2. Herluf Trolles Gade 11, 1052 København
- WHO (2011). *World Report On Disability*. Geneva. 18.08.2023 tarihinde https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK304079/pdf/Bookshelf_NBK304079.pdf adresinden alındı.
- Yıldırım, S. (2021). Ayrımcılık Temelli Dışlanma: Türkiye’de Çalışma Hayatında Kadınlar. *Sosyal Güvenlik Dergisi*, 11 (2), 321-346. DOI: 10.32331/sgd.1049046